ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

موللام ئۆزىنى قانداق تاپتى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ISBN 978-7-228-10838-1
9 787228 108381 >
定价：4.50元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

مۇللام ئوغرىنى قانداق تاپتى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۈرۈمچى 2007 -يىلى

图书在版编目(CIP)数据

毛拉怎么样找到小偷：维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. - 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007.1
(维吾尔民间故事)
ISBN 978-7-228-10838-1

Ⅰ.毛… Ⅱ.维…Ⅲ.维吾尔族 - 民间故事 - 作品集-中国 - 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2007)第006067号

策　　划：阿布都热合满.艾白
　　　　　艾合买提.伊明

责任编辑：艾合买提.伊明
责任校对：阿布列孜.阿巴斯
封面设计：买买提.努比提

毛拉怎么样找到小偷（维吾尔文）
(维吾尔民间故事)
《维吾尔民间文学大典》编委会编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐解放南路348号 邮编： 830001)
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
880×1230毫米 32开本 2.375印张
2007年1月第1版　2007年1月第1次印刷
印数：1-5000

ISBN 978-7-228-10838-1　定价：4.50元

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي
ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى
موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 №)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 880 × 1230 مىللىمېتىر، 1/32
باسما تاۋىقى: 2.375
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2007 ـ يىل 1 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىرازى: 1 — 5000
ISBN 978-7-228-10838-1
باھاسى: 4.50 يۈەن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا دائىر 55 كىتابچە نەشردىن چىقتى

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چىن تۆمۈر باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىسكەندەر بىلەن ھۆرلىقا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئالتۇن كوكۇللىق بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەنجى باتۇر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كېپىك خانىش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مەرۋان بىلەن تەرسا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ياغاچ ئات	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇر، توقماق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	چۆچۈرە بالا	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سىرلىق چىراغ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھزادە بىلەن ئالۋاستى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆلمەي تۇرۇپ جەننەتنى كۆرۈش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	باتۇر قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتانىنىڭ تىجارىتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	بىلمەس تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	تەلۋە كۇيئوغۇل	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	كەمەك ھەييار بىلەن مۇختەر ھەييار	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شەيتاننى ئالدىغان تاز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئادەمىي شەيتان	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	خىزىر نىياز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	سېھىرلىك ئالما	(4.50 يۈەن)

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇسكەك پادىشاھ	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	قاينا، چۆگۈن	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئەقىللىق كەنجى قىز	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ھەركىم قىلسا ئۆزىگە	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	يالتايغاق بوۋاي	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۇجمە سايىسى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئەپچىلەم	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئارغىماق ماجىراسى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىككى باينى ئەپلىگەن مالاي	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئۆرگىلىۋاي بىلەن چۆرگىلىۋاي	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	يەتتە لىڭگىلتاق بىلەن بىر شىڭگىلتاق	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شىتىلە بىلەن پىتىلە	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	مازاقخور مازاقتا ئۆلەر	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	پادىشاھنىڭ كۆڭنى ئۇزارتىشى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	ئىشەكنى ئۇرۇپ خوتۇننى قورقۇتۇش	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	قازان تۇۋى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى	شاھ بىلەن شاتۇتى	(4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق لەتىپىلىرى — 1-، 2-، 3-، 4-، 5-		(ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق چاقچاقلىرى (ھىسام چاقچاقلىرى) — 1-، 2-		(ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى — 1-، 2-		(ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق ئويۇنلىرى — 1-، 2-، 3-		(ھەر بىرى 4.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق تېپىشماقلىرى — 1-، 2-		(ھەر بىرى 3.50 يۈەن)
ئۇيغۇر خەلق لاپلىرى		(3.50 يۈەن)

(بۇ بىر يۈرۈش 55 كىتابنىڭ ئومۇمىي باھاسى 244.50 يۈەن)

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

مۇندەرىجە

قىزنىڭ چارىسى 1

مىڭ تەڭگە پۇل 4

قەيەردىن مېڭىش توغرا 8

قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ 11

مۇغەمبەر تۈلكە 15

ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى 18

گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك 23

ئۇ قانداق قۇتۇلۇپ قالدى 34

ئۈچ تۆگە 36

ئوغرى بىلەن قاراقچى 39

تۇردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى 45

ھاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى 52

موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى 54

دانىشمەن نېمە دېدى 56

بەش نان 58

تېپىشماقلىق چۆچەكلەرنىڭ جاۋابلىرى 60

تاۋۇس ئەللەيىن 65

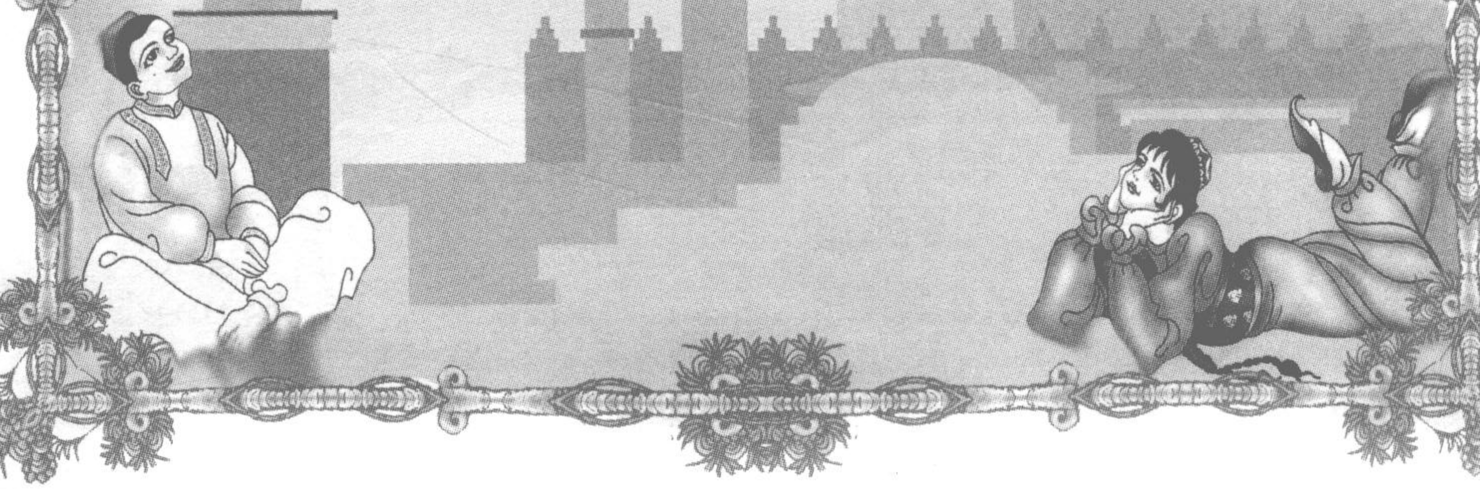

قىزنىڭ چارىسى

پادىشاھ ۋەزىرلىرىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن پات - پات ھەر خىل چارىلەرنى قوللىنىپ بىرەر ئىشنى قىلدۇرۇپ باقىدىكەن، چۈنكى پادىشاھ ۋەزىرلىرىنىڭ ئەقىللىق، تەدبىرلىك، ماھارەتلىك بولۇشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىدىكەن. بىراق، ۋەزىرلەر دائىم پادىشاھنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقالمايدىكەن، ئىشلارنى يا ئۇنداق، يا مۇنداق بۇزۇپ قويۇپ، پادىشاھنىڭ غەزىپىگە قالىدىكەن. بۇنىڭدىن پادىشاھنىڭ كۆڭلى تولىمۇ يېرىم ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، كۈنلەر ئۆتۈۋېرىپتۇ، ئۆمۈر ئاز - ئازدىن كېتىۋېرىپتۇ، پادىشاھمۇ قېرىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھنىڭ ئوغلى چوڭيىپ، پادىشاھلىق تەختىگە ئولتۇرىدىغان ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھ ئوغلى تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ۋەزىرلەر توغرا مەسلىھەت ۋە تەدبىر كۆرسىتىپ بېرەلمەي، تەختنى ۋەيران قىلىۋېتىشتىن تولىمۇ ئەنسىرەيدىكەن، بۇلارنى ئويلىسا بەكمۇ بېشى قاتىدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلارمۇ ئۆتۈپتۇ. پادىشاھ يەنە ۋەزىر-

لىرىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ، بىر ۋەزىرىگە:
— ساڭا بىر ۋەزىپە بار، ئەتىلىككە سەن ئىككى مىڭ قوينى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، كەچتە ساتقان پۇل بىلەن قويلارنى قايتۇرۇپ كېلىسەن. ئېسىڭدە بولسۇنكى، قويدىن بىرىمۇ كەم بولمىسۇن، — دەپتۇ.
ۋەزىر نائىلاج ماقۇل بوپتۇ، لېكىن كۆڭلىدە، قوينى ساتسام، ئىككى مىڭ تۇياق قوينى ساق تاپشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس، ئەگەر ئىككى مىڭ تۇياق قوينى ساق ياندۇرۇپ كەلسەم، قوي ساتقان پۇل يوق بولىدۇ، دەپ تازا بېشى قېتىپتۇ، بىرەر مۇۋاپىق چارە تاپالماي گاڭگىراپتۇ، ئۆيگە گويا ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان كىشىدەك سولغۇن قايتىپ كەپتۇ، بېشى ئايلانغاندەك بولۇپ دۇم چۈشۈپ يېتىپتۇ، خېلى ئۇزۇنغىچە ئۈندىمەپتۇ. دادىسىنىڭ بىر قىسما بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن قىزى دادىسىدىن ئەھۋال سوراپتۇ:
— دادا، نېمە بولدىلا، تاۋىلىرى يوقمۇ؟ باشلىرىغا بىرەر مۇشكۇلات كەلدىمۇ؟
ۋەزىر ھەسرەتلەنگەن ھالدا پادىشاھنىڭ بەرگەن پەرمانىنى قىزىغا بىر - بىرلەپ دەپ بېرىپتۇ. قىزى دادىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ دادىسىغا بىر چارە كۆرسىتىپتۇ. ۋەزىر پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىنى قىزىنىڭ كۆرسەتكەن چارىسى بويىچە ئورۇنداپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرىنىڭ ۋەزىپىنى ئورۇندىغانلىقىغا بارىكاللا ئېيتىپتۇ، ئەمما بۇ ئىشلارنى ئۆزى

قىلغانلىقىغا ئىشەنمەپتۇ، كۆڭلىدە، چوقۇم بىرى ئەقىل كۆرسەتتى، دەپ ئويلاپتۇ، ۋەزىردىن كىمنىڭ ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىنى سوراپتۇ. ۋەزىر قىزىنىڭ ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىنى راستچىللىق بىلەن دەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ قىزىغا باركاللا ئېيتىپتۇ، كۆڭلىدە بۇ قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بېرىشنى لايىق كۆرۈپتۇ.

قېنى، قىزنىڭ دادىسىغا قانداق ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىنى كىم ئېيتىپ بېرەلەيدۇ؟

مىڭ تەڭگە پۇل

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەر بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئىككى ھەمراھى بىلەن ياقا يۇرتلارغا قاراپ سودا ئىشلىرى بىلەن يۇرۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار خېلى يوللار-نى بېسىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، بىر شەھەرگە كې-لىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، يەنە باشقا يەرگە بېرىشقا تەرەددۇت قىپتۇ. ئۇلار مېڭىش ئالدىدا ئۆزلىرى چۈشكەن سارايىنىڭ ئىگىسىگە مىڭ تەڭگە پۇلنى بېرىپ، قايتىشىدا ئالىدىغان-لىقنى ئېيتىپتۇ ۋە پۇلنى ئۈچى تەڭ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بېرىش ھەققىدە سارايۋەن بىلەن خەت - توختام قىلىشىپتۇ. سارايۋەن پۇلنى ئېلىپ قاپتۇ. شۇنداق قى-لىپ، سودىگەرلەر خاتىرجەم يولغا چىقىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ-تۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، ئۇلار خېلى كۆپ جايلارنى ئايلىنىپ ھېلىقى سارايغا قايتىپ كەپتۇ، ياتاقتا ئورۇنلىشىپ، يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ تاماق يېيىشكە ئولتۇرۇپتۇ. تاماق يېيىد-لىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى پۇرسەتنى غەنىيمەت

بىلىپ، غىپپىدە چىقىپ سارايۋەننىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ ـ دە، سارايۋەنگە:
ـــ بىز ئۇچەيلەن تولۇق كەلدۇق، بۈگۈن پۇلنى ئې ـ لىپ قايتىپ كەتمەكچىمىز، پۇلنى بېرىۋەتسى ـ ڭىز، ـــ دەپتۇ. سارايۋەن ئىشەنگۈسى كەلمەي ئۇلار چۈشكەن ھۇجرىغا قاراپ بېقىپتۇ، قارىسا، راست دېگەندەك ئۆيدە ئىككى سودىگەر تاماق يەۋاتقانىكەن. سارايۋەن سودىگەرنىڭ گېپىگە ئى ـ شىنىپ پۇلنى بېرىۋېتىپتۇ. پۇلنى ئالغان سو ـ دىگەر ئىككىسىنىڭ تاماق يەۋاتقان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپپىدە تىكىۋېتىپتۇ. ئارىدىن خېلى

ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. ئىككى سودىگەر تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ ئۈچىنچى سودىگەرنى خېلى ساقلاپتۇ، ئەمما ئۇ كەلمەپتۇ. ئاخىر ئۇلار سارايۋەنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ، پۇلنى ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىككى سودىگەرنىڭ گېپىد-نى ئاڭلىغان سارايۋەن داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ، نېمە ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماپتۇ، ھېلىلا سودىگەرگە پۇلنى بەرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئەمما، ئىككى سودىگەر پۇلنى ئالمىغانلىقىنى دەپتۇ. بۇلار خېلى تالاش - تارتىش قىپتۇ، ئاخىر سارايۋەن ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئىككى سودىگەر بۇرۇنقى كېلىشىمنى كۆرسىتىپ، پۇلنى تۆلەپ بېرىشكە قىستاپتۇ. سارايۋەن ئۆزىنىڭ زىيان تارتىد-دىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، ئاھ ئۇرۇپتۇ، چا-رە ئىزدەپتۇ، ئامال تاپالماپتۇ، كەچ بولغاندا غەمكىن، سال-پېيىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. بوۋىسىنىڭ پەرىشانلىقىنى كۆرگەن كىچىك نەۋرە قىزى بوۋىسىدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. بوۋاي خورسىنغان ھالدا:

— ئەي قىزىم، نېمىش بولاتتى، بېشىمغا كۈن چۈش-تى، بىر كازراپ مېنى ئالداپ كەتتى. ئەمدى مەن مىڭ تەڭگە زىيان تارتىدىغان بولدۇم، قېرىغاندا بۇ ئىش ماڭا ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، بېشىم قاتتى. بۇنىڭغا نېمە چارە؟! قولىدا ئىسپات خەت تۇرسا، ئامال قىلىش مۇمكىنمۇ؟ — دەپتۇ. قىز:

— نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى مەن بىلىپ باقسام بولارمۇ؟

سىزنى كاززاپ قانداق ئالداپ كەتتى؟ — دەپتۇ.

سارايۋەن بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى نەۋرە قىزىغا دەپ بېرىپتۇ. قىز بوۋىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

— غەم قىلماڭ، بوۋا، بۇ ئاسان ئىشكەنغۇ، سىز مۇنداق... مۇنداق... قىلىڭ، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. قىزنىڭ جاۋابى سارايۋەننى شادلاندۇرۇپتۇ، كۆڭلىدىن غەم تۇمانلىرى تارقىلىپتۇ، دىلى نەۋرە قىزىدىن سۆيۈنۈپتۇ، كېچىنى خاتىرجەم ئۇيقۇ بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئەتىسى سارايۋەن ئىككى سودىگەرگە نەۋرە قىزىنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ. سارايۋەننىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئىككى سودىگەر تىلى تۇتۇلۇپ غىڭ قىلالماپتۇ، باشلىرى ساڭگىلاپ ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ.

سارايۋەننىڭ چېچەن نەۋرىسى ئۇنىڭغا قانداق ئەقىل كۆرسەتتى، دەپ بىرەلەمسىز؟

قەيەردە مېڭىش توغرا

ئۆتكەن زاماندا مەلۇم بىر يېزىدا بىر ئىمام ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئانچە دۆت بولمىسىمۇ، دىگەندەك ئەقىللىقلاردىنمۇ ئەمەس ئىكەن، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىنىڭ توغرا - خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلالمايدىكەن، شۇنداق بولغاچقا، باشقىلار تەرىپىدىن دائىم كۈلكىگە قالىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىمام جامائەتنى باشلاپ تويغا بېرىشقا توغرا كېلىپ قاپتۇ. ئىمام ئۆزىنى جامائەتنىڭ ئاتىسى دەپ قارىغاچقا، توپنىڭ ئالدىدا مېڭىپتۇ، بىراق ئويلىمىغان يەردىن، بىرى:

— موللىكا، سىلى سەركىدەكلا توپنىڭ ئالدىغا ئۆتۇۋاپلىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلىرى، ئەدەپ - قائىدىنى ئۇنتۇپ قالدىلىمۇ؟ — دەپتۇ.

ئىمام قاتتىق خىجالەت بولۇپ، ئاستا - ئاستا توپنىڭ ئارقىسىدا قېلىشقا باشلاپتۇ، بۇ ئىشقا قارىتا كۆڭلىدە نارازىلىقى بولسىمۇ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي توپنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىۋېرىپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپنىڭ ئارقىسىدا مېڭىشى جامائەتكە ياقماپتۇ، جامائەت ئۆز ئىمامى-

نىڭ ئۆزلىرىنى باشلاپ مېڭىشىنى خالايدىكەن. ئىمامنىڭ
ئارقىدا قالغانلىقىغا نارازى بولغان جامائەتتىن بىرى، ئىمامغا:
— مولل‍ىكا، سىلىگە نېمە بولدى، پۈتى كۆيگەن تو-
خۇدەك مېڭىپ جامائەتكە يېتىشەلمەيلىغۇ؟ — دەپ تەنە
قىپتۇ. ئىمام چاندۇرماستىن ئاستا توپىنىڭ ئىچىگە كى-
رىۋاپتۇ. ئىمام شۇ قاتاردا بىردەم مېڭىپتۇ، كۆڭلىدە،
ئەمدى ماڭغان ئور-
نۇم بولغان ئوخشاي-
دۇ، دەپ خېلى خا-
تىرجەم بوپتۇ. ئەم-
ما، ئىمامنىڭ توپى-
نىڭ ئوتتۇرىسىدا
ماڭغانلىقىنى كۆر-
گەن بىرى، ئىمامغا:
— مولل‍ىكا،
يۈرەكلىرى قۇشقاچ-
نىڭ يۈرىكىدەك نې-
مانچە كىچىك، قور-
قۇنچاقلىق قىلىپ
توپىنىڭ ئىچىگە كى-
رىۋاپلىغۇ، بۇ نېمە
قىلغانلىرى؟ —
دەپتۇ. ئىمام خىجا-

لەتچىلىكتە يەرگە كىرىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ، كۆڭلى پاراكەندە بوپتۇ، ئۆزىنىڭ جامائەتنىڭ ئالدىدا توغرا ئىش قىلالماي گەپكە قالغانلىقىدىن نومۇس قىپتۇ.

ئەمدى ئىمام يولنى خاتا ماڭماسلىق ئۈچۈن كۆڭلىدە مۇۋاپىق بىر چارە تېپىشنى نىيەت قىپتۇ. خېلى ئۇزۇن باش قاتۇرۇپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر ئامال تاپالماپتۇ، تولا ئويلاپ، بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ، خىياللار تېنى-گە تاش بولۇپ پېتىپتۇ، ئەمما ئۇ توي بولغان ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگۈچە زادى قەيەردە مېڭىشى لازىملىقىنى تاپالماپتۇ.

ئىمام زادى قەيەردە ماڭسا توغرا بولاتتى، ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەرنىڭ ئاقىل ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغانىكەن. سودىگەر ئوغلىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن. ئاقىلمۇ ناھايىتى شوخ، ئەقىل - پاراسەتلىك چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ. سودىگەر ئوغلىدىن خۇش بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئارغىماق سېتىۋېلىپ مىنىشكە بېرىپتۇ. ئاقىل دادىسىنىڭ شاپائىتىدىن ئىنتايىن خۇش بولۇپ، يىراق - يېقىنغا ئات چاپتۇرۇپ ئوينايدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، ئاقىل ئون تۆت ياشقا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ زېھنى كۈندىن - كۈنگە ئۆتكۈرلىشىپتۇ، دادىسىنىڭ سودا ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ، ئېلىم - بېرىمدە دادىسىغا مەسلىھەت بەرگۈدەك ھالەتكە يېتىپتۇ. سودىگەر ئوغلىنىڭ ئۆزىگە يارىملىق يانتاياق بولغۇدەك ھالەتكە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەرنىڭ ئاۋات رەستىلىرىنىڭ بىرىدە دۇكان ئېچىپتۇ. ئاقىل كۈندە چۈشتە ئېتىغا مىنىپ، دادىسىغا ئۆيىدىن تاماق توشۇيدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاقىل ئادىتى بويىچە دادىسىغا ئاپىسى راسلاپ بەرگەن

چۈشلۈك تاماقنى ئاپىرىش ئۈچۈن جابدۇنۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۆيگە ئۇيىنغىلى كەلگەن بىر قىز ئاقىل بىلەن شەھەرگە بىرگە بارىمەن دەپ غەلۋە قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل ئۇ قىزنى ئېتىنىڭ كەينىگە مىندۇرۇپ يولغا چىقىپتۇ. قىز ئاتتىن چۈشۈپ كېتىشتىن قورقۇپ ئاقىلغا مەھكەم يېپىشۋاپتۇ. ئاقىل بولسا ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە يول يۈرۈپتۇ. ئۇ زاماندا ئەر ـ ئاياللار ھەرگىز كوچىغا بىرگە چىقىپ قول تۇتۇشۇپ ماڭالمايدىكەن. ئاقىل ئېتىنى شۇ چاپتۇرغىنىچە شەھەر قوۋۇقىغا يېقىنلاپ كەپتۇ. يىراقتىن ئات ئۈستىدە بىر ئوغۇل بىلەن بىر قىزنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغان قوۋۇق قاراۋۇلى ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇپ، ئاتنىڭ باشۋېغىدىن تۇتۇپ ئاتنى چەتكە تارتىپتۇ. ئاقىل قاراۋۇل گەپ ئېچىپ بولغۇچە:

— ھەي تاغا، سىز نېمىشقا بىكاردىن ـ بىكار يولۇمنى توسىسىز، زادى مېنىڭ گۇناھىم نېمە؟ — دەپتۇ.

قاراۋۇل:

— ھەي شۇمتەك، سەن نېمە گۇناھىڭنىڭ بارلىقىنى بىلىشتە يوق، ماڭا سوئال قويۇۋاتامسىنا؟ بۇ قىزنى نېمە ئۈچۈن ئېتىڭنىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتۇردۇڭ؟ — دەپتۇ.

ئاقىل چاققانلىق بىلەن:

— جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھاماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېينانىسى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ جاۋابنى ھەرقانچە ئويلاپمۇ چۈشىنـ-

نەلمىگەن قاراۋۇل ئاقىل بىلەن قىزنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئېتىغا يەنە مىنگىشىپ شەھەر ئارىلاپ كېتىۋاتسا، بىر ئايغاقچى كېلىپ ئۇلارنى تۇتۇۋاپتۇ. ئاقىل ئايغاقچىغا كۆپ يالۋۇرۇپ چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ، ئايغاقچى قازىخانىغا ئاپىرىمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل بىلەن قىز ئاخىر ئۇنىڭغا ئەگىشىپ قازىخانىغا مېڭىپتۇ. ئايغاقچى قازىخانىنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن قىزغا ئاتنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئاقىلنى قازىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ. قازى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئايغاقچى بولغان ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاندىن قازى ئاقىلدىن:

— ئىسمىڭ كىم؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاقىل:

— ئىسمىم ئاقىل، ھۆرمەتلىك قازى ئاخۇنۇم، — دەپ جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. قازى:

— ئىسمىڭغۇ ئاقىل ئىكەن، بۇ شەھەرنىڭ قائىدە - نىزامىنى بىلمەمسەن؟ — دەپ كايىپتۇ. ئاقىل تەمكىنلىك بىلەن:

— جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھامماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېينانىسى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قازى شۇنچە ئويلىسىمۇ بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى ھېچ چۈشىنەلمەي:

— ھەي بالا، سۆزۈڭنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. ماڭا بۇ سۆزلەرنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭ، گۇناھىڭدىن كېچەي - مەن، — دەپتۇ.

ئاقىل سۆزىنى قازىغا بىرمۇبىر چۈشەندۈرۈپ قويۇپ - تۇ. قازى بولسا ئاقىلنىڭ چېچەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن كېچىپتۇ ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماسلىقنى تاپىلاپ، قايتىشقا ئىجازەت بېرىپتۇ. ئاقىل قازىخانا ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان قىزنى ئېلىپ، دادىسىنىڭ دۇكىنىغا راۋان بوپتۇ.

قىز ئاقىلنىڭ قانداق تۇغقىنى بولىدۇ، ئىككى مىنۇت ئىچىدە تېپىپ چىقالامسىز؟

موغەمبەر تۈلكە

بوۋايلارنىڭ ئېيتىشىچە، مەھەللىمىزگە يېقىن ئورماندا، ھايۋانلار ئارىسىدا ئادەمنى ئويلاندۇرىدىغان بىر ئىش بولغانمىش. ئۇ ئىشنىڭ راست بولغانلىقىنى ياكى بولمىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن، ئەمما بۇ ئىش ھازىرغىچە سورۇنلاردا دائىم تېپىشماق ئورنىدا ئېيتىلىدىكەن. سىز بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىشنى خالامسىز؟ ئۇنداقتا مەن سىزگە بۇنى ئېيتىپ بېرەي:

بىر كۈنى تۈلكە ئوزۇق ئىزدەپ كېتىپ بېرىپ، ئېيىققا ئۇچراپ قاپتۇ. ئېيىقنىڭ قولىدا تۆت باش سەۋزە بار ئىكەن. بۇنى كۆرگەن تۈلكە ئېيىقنىڭ قولىدىكى سەۋزىگە قىزىقىپ قاپتۇ، بۇنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرۈش كويىدا چارە ئىزدەپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر چارە تاپالماپتۇ. ئاخىر موغەمبەر تۈلكە ئېيىققا قاراپ:

— ئېيىق ئاداش، مەندىمۇ ئىككى باش سەۋزە بار، ھەممىسىنى قوشۇپ شورپا قىلىپ ئىچمەيلىمۇ؟ — دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ئېيىق قىلچە ئويلانمايلا

دەرھال ماقۇل بوپتۇ.

ئېيىقنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان تۈلكە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى تەييارلاشقا كىرىشىپتۇ. بىرھازادىن كېيىن شورپىمۇ تەييار بوپتۇ. ئۇلار شورپىنى تازا مەززە قىلىپ ئىچەي دەپ تۇ-رۇشىغا، نەدىندۇر بىر يەردىن بىر قاقىر ئۇچۇپ كەپتۇ - دە، ئېيىق بىلەن تۈلكىگە مۇراجىئەت قىلىپ:

— شورپاڭلارنى مەنمۇ بىللە ئىچەي، ئالتە دانە بېلىد-قىم بار، ئۇلارنى سىلەرگە بەرسەم، قانداق؟ — دەپتۇ.

قاقىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان تۈلكە بىلەن ئېيىق شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، دەرھال ماقۇل بولۇشۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى ئۈچ قاچىغا تەڭمۇتەڭ بۆلۈشۈپتۇ، ھەربىرى بىر قاچىدىن ئىچىپتۇ، قورساقلىرىنى ئازراق بولسىمۇ ئەستەرلىشىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن قاقىر بې-لىقلارنى ئۇلارغا بېرىپ خوشلىشىپ، يەنە ئوزۇق ئىزدەپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. قاقىر كەتكەندىن كېيىن، تۈلكە بىلەن ئېيىق قاقىر بەرگەن بېلىقلارنى بۆلۈشۈۋېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئېيىق ئالدى بىلەن:

— تۈلكە بۇرادەر، مېنىڭ سەۋزەم تۆت باش، سېنىڭ سەۋزەڭ ئىككى باش بولغاندىكىن، بېلىقنىمۇ شۇنداق بۆ-لۈشەيلى، سەن ئىككىنى ئالغىن، مەن تۆتنى ئالاي، — دەپتۇ.

بۇ گەپ تۈلكىگە راسا خۇشيېقىپتۇ - دە، شۇنداق

بۆلۇشۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسى ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تۈلكە ئورمان ئىچىنى ئارىلاپ، ئۇچرىغانلىكى ھايۋانغا: «مەن ئېيىقنى ئالدىدىم» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇ گەپ ئورماندىكى ھايۋانلارغا پۇر كېتىپتۇ، ھەتتا بۇ گەپ بارا ـ بارا يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىلەرگىمۇ يېتىپ بېرىپ، ھەممە كىشى بىلىپ كېتىپتۇ، ئەمما تۈلكىنىڭ ئېيىقنى قانداق ئالدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلەلمەپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭ، تۈلكە نېمە ئۈچۈن ئېيىقنى ئالدىدىم، دەيدۇ. ئەسلى ئۇلار بېلىقنى قانداق بۆلۈشسە توغرا بولاتتى؟

ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى

قەدىمكى زاماندا، ئۈچ تاغنىڭ نېرىسىدا، ئۈچ دەريانىڭ بېرىسىدا ئاپئاق خان ئىسىملىك بىر سەلتەنەتلىك پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. بۇ پادىشاھ ئەقىل - پاراسەتتە قابىل، يۇرت سوراشتا ئادىل ئىكەن. شەھەردىكى سەكسەن ياشتىن سەكسەن ياشقىچە خەلق ئاپئاق خان پادىشاھنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي تەرىپلىشىدىكەن. ئەمما، پادىشاھنىڭ سەلتەنەت تەختىگە ھۆسن قوشىدىغان بىرلا نەرسىسى — پەرزەنتى يوق ئىكەن.

ئاپئاق خان پادىشاھ ئۆز پۇشتىدىن بىرمۇ بالا بولمىغانلىقتىن، چەكسىز ھەسرەت چېكىپ، كېچە - كۈندۈز خۇداغا سېغىنىپ نالە - پەرياد قىلىدىكەن، يېتىم - يېسىر، غېرىب - غۇرۋالارنىڭ بېشىدىن تەڭگە چېچىپ نەزىر قىلىدىكەن. لېكىن، شۇنچە قىلسىمۇ ئاپئاق خان پادىشاھنىڭ تەلىپى ئىجابەت بولماپتۇ. ئۇنىڭ ھەسرىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپتۇ، كۈنلەر، ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۇت - قولىدىن ماغدۇر قېچىپتۇ. ئاپئاق خان ئۆلۈم

ئەلچىسىنىڭ ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيال قىلىپ، كۆزى ئۇچۇق ۋاقتىدا شاھلىق سەلتەنىتىنى پاراسەتلىك، ئەلسۆيەر، ھەققانىيەتچى بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش ئويىغا كەپتۇ. پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىر - ۋۇزرا، مەسلىھەتچىلىرىنى يىغىپ ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى ئۇلار بىلەن كېڭەشىپتۇ. باشقىلار پادىشاھنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلۇپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ پادىشاھ، — بۈگۈندىن قالدۇرماي، پۈتۈن شەھەر تەۋەسىگە مېنىڭ پەرمانىمنى يەتكۈزۈڭلار ! سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە بولغان ھەممە ئادەم ئوردا ئالدىغا يىغىلسۇن، ئاشۇ چاغدا شاھلىقىمنى كىمگە ئۆتۈنۈپ بېرىشىمنى جاكارلايمەن.

ئاپئاق خان پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكى ئاتارمەن - چاپارمەنلەر شۇ كۈنى تەرەپ - تەرەپكە يۈگۈرۈپ پەرماننى يەتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئوردا ئالدى ئادەملەرگە لىق تولۇپتۇ. پادىشاھ ئوردا پەشتىقىغا چىقىپ، پۈتۈن خەلققە سالام قىلغاندىن كېيىن:

— ئى ئەزىز خەلقىم، مېنىڭ سىلەرنى ئاۋارە قىلىپ بۇ يەرگە يىغىپ كەلگەنلىكىمنى كەچۈرگەيسىلەر ! مەن سىلەرگە بۈگۈن بىر مۇھىم ئىشنى جاكارلايمەن، ئۇ بولسىمۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە شاھلىق تەختىمنى باشقا بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش. بۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ بىرلا شەرتىم بار، كىمدە كىم ئاشۇ شەرتنى ئورۇندىيالىسا، شۇ شاھلىق سەلتەنەتتە ئولتۇرىدۇ. بۇنداق قىلىشىم سىلەر ئۈچۈن

دۆلەت باشقۇرۇش ئۈچۈن ئادالەتنى دوست تۇتقان، يۇرەك-
لىك، ۋىجدانلىق ھەمدە ئەقىل - پاراسەتلىك كىشى لازىم-
دۇر. شەرتىم شۇكى، قانداق ئادەم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر،
بىزنىڭ بۇ ئەلدە بىر ئورۇندا ئولتۇرۇپ ماڭا ئۆزىنىڭ دې-
گىنىنى بەجا كەلتۈرۈشكە پەرمان چۈشۈرەلەيدىغان ئەزىمەت
بارمۇ، يوق؟ — دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئادەملەر
توپىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ.

توپ ئارىسىدىكىلەردىن بىرمۇ ئادەم چىقىپ بۇ سوئال-
غا يا ئۇنداق، يا بۇنداق دەپ جاۋاب بېرەلمەپتۇ. بۇ ئەھۋال-
نى كۆرگەن ئاپئاق خان پادىشاھ:

— بوپتۇ، ئۇنداق بولسا ئۈچ كۈن مۆھلەت ئىچىدە بۇ
سوئالىمغا جاۋاب بەرمەكچى بولغان كىشىگە ئوردامنىڭ ئى-
شىكى ئوچۇق، — دەپ، خەلقنى تارقىلىشقا ئىجازەت
بېرىپتۇ.

ئۇلار تارقىلىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى باشقا ياقتىن
ئاڭلايلى:

شاھنىڭ ئوردا ئالدىغا يىغىلىش توغرىسىدىكى پەرما-
نىدىن، ئوتۇن ئەكىلىش ئۈچۈن جاڭگالغا كېتىپ خەۋەردار
بولالمىغان تۇل خوتۇننىڭ تۇردى ئىسىملىك ئوغلى ئېشى-
كىنى ھەيدەپ ئوتۇن ساتقىلى شەھەرگە كىرىپ قارىغۇدەك
بولسا، كىشىلەر تەرەپ - تەرەپكە توپ - توپ بولۇپ كې-
تىۋاتقۇدەك ھەمدە بىر ئىش توغرىسىدا مۇنازىرە قىلى-
شىۋاتقۇدەك. تۇردى نېمە ئەھۋال بولغانلىقىنى تازا ئاڭ-

قىرالماي ئوتۇننى سېتىپ، ئېشەكنى قىيپاش مىنىپ ئۆ-
يىگە قايتىپتۇ، يولدا بىر كىشى ئۇچراپتۇ. تۇردى بۇ ئا-
دەمگە سالام قىلىپ، بۈگۈن شەھەردە نېمە ئىش بولغانلى-
قىنى سوراپتۇ. ئۇ ئادەم پادىشاھنىڭ شەرتىنى ئۇنىڭغا
سۆزلەپ بېرىپ-

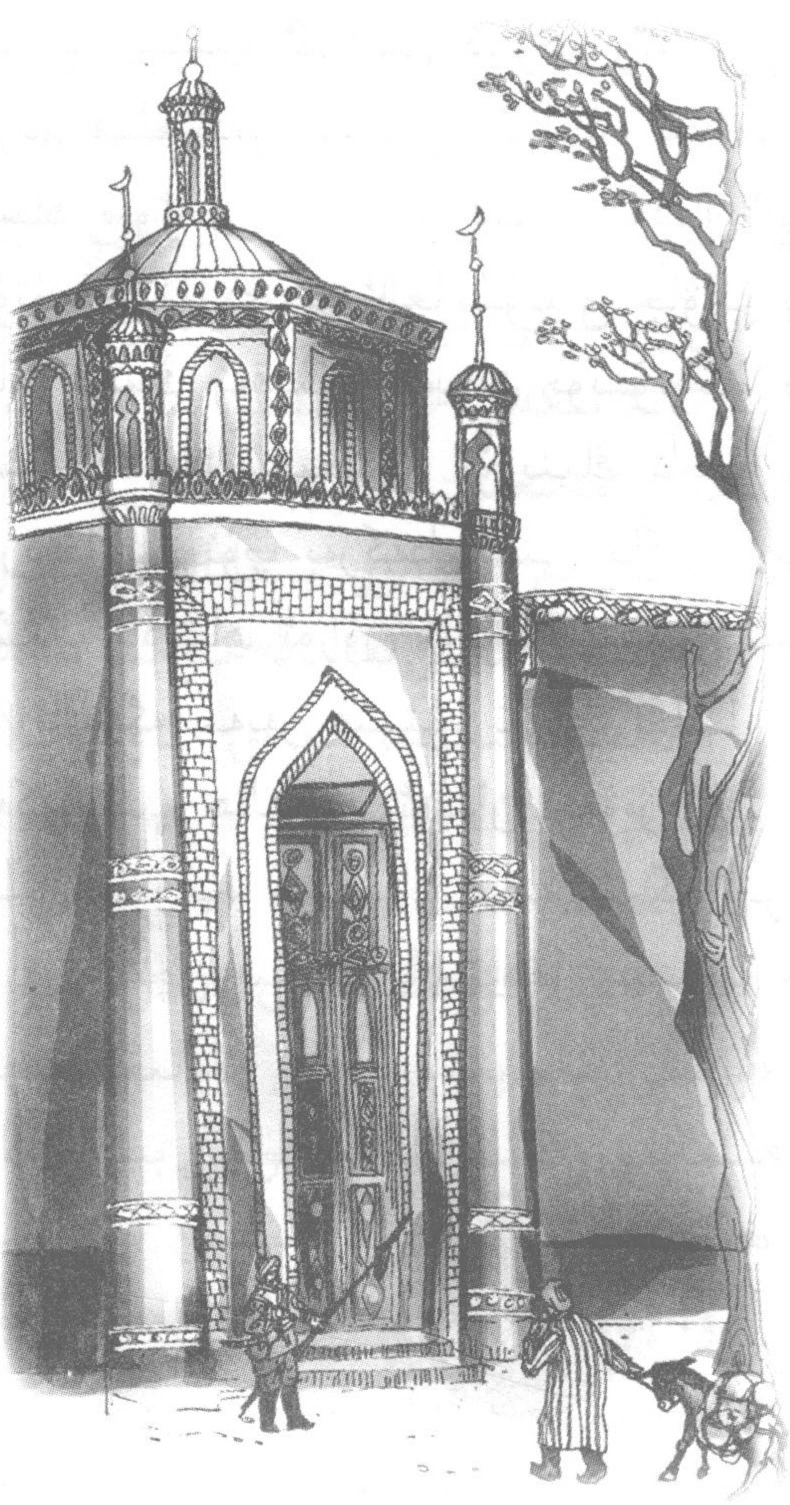

تۇ. تۇردى ھې-
لىقى ئادەمگە
رەھمەت ئېي-
تىپ، ئۆيىگە
قايتىپ ئەھۋال-
نى ئانىسىغا
ئېيتىپتۇ ھەمدە
ئۆزىنىڭ پادى-
شاھنىڭ سوئا-
لىغا جاۋاب بې-
رىدىغانلىقىنى
ئېيتىپ، ئانى-
سىدىن ئىجازەت
سوراپتۇ. ئانىسى
ئوغلىدىن ئەن-
سىرەپ بېرىشقا
قوشۇلماپتۇ،
ئەمما تۇردى پا-

دىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىش نىيىتىدىن يانماي، ئىككىنچى كۈنى تاڭ سەھەردە ئانىسىغا ئوتتۇنغا ماڭدىم دەپ قويۇپ، ئىشىكنى مىنىپ ئۈدۈل ئاپئاق خان پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ، ئىشىكباقارغا ئۆزىنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. ئىشىكباقار پادىشاھتىن كىرىشكە ئىجازەت سوراپ چىقىپ تۇردىنى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ پادىشاھقا چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن، كېلىش سەۋەبىنى سۆزلەپتۇ. پادىشاھ سوئالنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ، تۇردىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ. تۇردى سوئالغا شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇكى، پادىشاھ ئۇنىڭ ئەقلىگە ھەيران بوپتۇ. شۇ ھامان پۈتۈن ئوردا ئەمەلدارلىرىنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ تاجۇ تەختىنى ئوتتۇنچى تۇردىغا ئۆتۈنۈپ بەرگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ، ئۇزاققا بارماي ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. تۇردى بولسا، ئانىسىنى ئوردىغا ئەكېلىپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ، يۇرتنى ئادالەت بىلەن سوراپ، خەلقنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپتۇ.

ئوتتۇنچى يىگىت پادىشاھقا نېمىدەپ جاۋاب بەردى؟

گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك

بۇرۇنقى زاماندا، بىرگە يېقىنمۇ ئەمەس، يىراقمۇ ئەمەس بىر شەھەردە، ھال ـ كۈنى ئوتتۇراھال تۆمۈر ئاخۇن ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرى بىلەن تىنىمسىز مەشغۇل بولۇپ، ھالال ئىشلەپ، ھالال يەپ، ئۆز كۈنلىرىنى شۈكۈر ـ قانائەت بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئايالى بولسا چۆچۈرىدەك ئۈچ ئوغلىنى بېقىش ھەلەكچىلىكىدە ئىكەن. ئوغۇللار كۈندىن ـ كۈنگە چوڭىيىپ كۆزگە كۆرۈنۈپ قاپتۇ. ئەمما، بالىلارنىڭ ئاپىسىغا كېسەللىك يېپىشىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ كۆرسەتمىگەن داخان، تېۋىپى، ئىچكۈزمىگەن دورىسى قالماپتۇ، لېكىن ئايالىغا ھېچقانداق سەۋەب كار قىلماپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئايالىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ، بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ۋە ئۈچ ئوغۇل ئىنتايىن قايغۇرۇپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئۈستىدىكى يۈك ئېغىرلىشىپ، ئېتىز ـ ئېرىق ۋە ئۆي ئىشلىرى ئۇنىڭغا قاراشلىق بولۇپ قاپتۇ.

ئۇ كېچىنى كۇندۇزگە ئۇلاپ، باللارغا ھەم ئانا، ھەم دادا بولۇپ يەتتە - سەككىز يىلنى جاپالىق ئۆتكۈزۈپتۇ. باللارنىڭ ئالدى ئون يەتتە ياشقا كىرىپ رەسمىي كارغا كەپتۇ. ئۇلار ئۆز لايىقىدا تۆمۈر ئاخۇنغا ھەمدەم بولۇپ، دادىسىنىڭ زىممىسىدىكى يۈكنى يەڭگىللىتىپتۇ. دادا باللار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تاشلاندۇق يەرلەرنى ئېچىپ، زىرائەت تېرىپ مول ھوسۇل ئاپتۇ. شۇ يوسۇندا ئۈچ - تۆت يىل ئۆتۈپتۇ، باللارمۇ قۇرامىغا يېتىپتۇ. ئۇ چوڭ ئىككى ئوغلىنى ئارقا - ئارقىدىن ئۆيلەپ قويۇپتۇ، ئايرىم ئۆي تۇتۇپ بېرىپتۇ، ئۆزى كەنجى ئوغلى بىلەن قېلىپ، يەنە ئېتىز - ئېرىق ئىشىنى داۋام قىپتۇ. بىر يىلى ئەتىيازلىقى تۆمۈر ئاخۇن ئوسا قىلغان يەرلەرنى ھەيدەۋېتىپ بىر قارلىغاچنىڭ ئېتىزلىقتا پالاقلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھال قوشنى تاشلاپ، قارلىغاچنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ، قارىسا، قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى يۇلۇپ تاشلانغانىكەن. تۆمۈر ئاخۇن قارلىغاچقا رەھمى كېلىپ، ئۇنى قوينىغا سېلىپ كەچ كىرگەندە ئۆيىگە ئەكېلىپ، دان، سۇ بېرىپ، سېۋەتكە سولاپ بىر كېچە بېقىپتۇ، ئەتىسى ئۆيىنىڭ پېشايۋىنىغا بىر ئۇۋا ياساپ بېرىپتۇ، ئاندىن ئوغلىغا قارلىغاچنى ياخشى بېقىشنى تاپىلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى ئۆسۈپ يېتىلىپتۇ، ئۇياق - بۇياقلارغا ئۇچۇپ دانلايدىغان، تاڭ سەھەردە مۇڭلۇق ئۇنلەيدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى قارلىغاچ ئاسمانغا ئۇچۇپ پەرۋاز قىلىپ

كۆزدىن غايىب بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل قارلىغاچنىڭ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ مۇڭلىنىپتۇ. تۆمۈرئاخۇن بولسا، جانىۋار ساق - سالامەت قولدىن چىقىپ، ئۆز ئەر-كىنلىكىنى تاپتى، دەپ ئويلاپتۇ. بارا - بارا قارلىغاچ بۇ ئائىلىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. كۈن، ئاي ئۆ-تۈپ كۈز كەلگەندە، تۆمۈرئاخۇن كەنجى ئوغلىنى ئۆيلەپ قويۇش تەييارلىقىنى قىلىپ، بىر دېهقاننىڭ ئەدەپ - قا-ئىدىلىك، ئىشقا پىشقان قىزى بىلەن ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇپتۇ. كېلىن ياخشى مىجەزلىك بولۇپ چىقىپ-تۇ، ئاتا - بالىنىڭ ئاش - تامىقىنى ۋاقتىدا ئېتىپ، هويلا - ئارامنى پاكىز تۇتۇپتۇ. ئۇلار بىر ئائىلىدە خۇشال - خۇراملىق بىلەن قىشنى ئۆتكۈزۈپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۆزد-نىڭ زېمىنىسىدىكى ئېغىر ۋەزىپىنىڭ تۈگەپ، يېنىكلىشىپ قالغانلىقىنى هېس قىپتۇ. ئالدىنقى ئىككى ئوغۇللىرىمۇ ئۆز ئىشلىرىغا پۇختا بولۇپ ئوبدان ئۆي تۇتۇۋاپتۇ. ئۇلار-نىڭ بىر - ئىككىدىن بالىسى بوپتۇ.

ياندۇرقى يىلى ئەتىياز مەزگىلى يېتىپ كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، يەرلىرىنى بالدۇر ئوسا قىلىپ، زىرائەت تې-رىشقا تۇتۇش قىپتۇ. بىر كۈنى سەهەردە قوش هەيدەۋاتسا، بىر قارلىغاچ ئاسماندىن ئوقتەك شۇڭغۇپ ئېتىزلىققا چۈ-شۈپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن، نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ زەن سې-لىپ قارىسا، بىر قارلىغاچ پارقىراق بىرنەرسىنى چىشلەپ تۆمۈر ئاخۇن تەرەپكە يورغىلاپ كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا،

بۇنىڭ چوقۇم ئۆتكەن يىلى مۇشۇ ئېتىزلىقتا ئۇچراپ ئۆيگە ئاپىرىپ باققان قارلىغاچ ئىكەنلىكىنى پەرەز قىپ-تۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇننىڭ يېنىغا كېلىپ تۇمشۇقىدىكى پارقىراق نەرسىنى يەرگە تاشلاپ، زۇۋانغا كىرىپ:

— ئەي ئاق كۆڭۈل، مېھىر - شەپقەتلىك دېھقان، سەن مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ مەن ئۆتكەن يىلى مۇشۇ مەزگىلدە، مۇشۇ ئېتىزلىقتا سېنىڭ شەپقىتىڭگە ئېرىشكەن قارلىغاچ بولىمەن. مەن شۇ چاغدا بىر نابابنىڭ قولىغا چۈشۈپ قې-لىپ، جېنىم نابۇت بولغىلى تاس قالغانىدى. سەن ماڭا ئۇنتۇلغۇسىز ياخشىلىق قىلدىڭ، مېنى ئۆيۈڭگە ئاپىرىپ باقتىڭ، مەن سېنىڭ بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭنى قانداق قايتۇرارمەن، دېگەن خىيال بىلەن ساڭا دېمەي ئۆيۈڭدىن ۋاقتىسىز ئايرىلدىم. مەن ئەسلىدە ئالەمدىكى پۈتۈن قارلى-غاچلار پادىشاھىنىڭ ئارزۇلۇق بالىسى بولىمەن. مېنىڭ ماكانىم بۇ يەردىن نەچچە ئاي ئۇچسا يەتكىلى بولىدىغان يەردە. مەن ئۆيۈڭدىن ئۇچۇپ چىقىپ شاھ دادامنىڭ قېشى-غا بېرىپ، ئۆيىمىزدە نەچچە ئەۋلاد ساقلاپ كېلىۋاتقان بىر دانە گۆھەرنى ساڭا ئەكەلدىم. بۇ مېنىڭ ساڭا قىلغان ئازراق رەھمىتىم، قوبۇل قىلغايسەن ! — دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قولىغا ئېلىپ ھاڭ - تاڭ قاپتۇ. گۆھەر شۇ دەرىجىدە ئېسىل بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەر خىل رەڭلەر جۇلالىنىپ تۇرىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇن:

— ھەي قارلىغاچ، مەن سېنى قانداقتۇر بىرنەرسە تە-

مە قىلىپ قوتۇلدۇرغان ئەمەس ئىدىم، سەن كايىپ، كۆپ جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تارتىپ بۇ گۆھەرنى ماڭا ئەكەپسەن، ھىممىتىڭگە مىڭ مەرتە رەھمەت، خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن ! ــ دەپ قارلىغاچقا دۇئا قىپتۇ. قارلىغاچ:

ــ بۇ گۆھەرنىڭ خاسىيىتى شۇكى، بۇنى ساقلىغان ئادەمنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن، تېنى ساغلام بولىدۇ، ئىشلىرىغا بەرىكەت، بەخت ـ سائادەت يار بولىدۇ. سەن بۇ گۆھەرنى ئەۋلادمۇئەۋلاد ساقلىغايسەن، بۇنى ھەرگىز ساتما، چاقما، يېنىڭدىن ئايرىما، ــ دەپ تاپىلاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بۇ گەپ-لەرنى كۆڭلىگە مەھكەم پۈكۈپتۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇن بىلەن خوشلىشىپ ئاسمانغا ئۆرلەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قوينىغا ئاۋايلاپ سېلىپ، خۇشلۇقىدا، بىر كۈن كەچكىچە ھەيدەپ بولىدىغان يەرنى پېشىنغا قالماي ئاغدۇرۇپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىدىن ئوغۇللىرىنىمۇ تەڭ بەھرىمەن قىلىش نىيىتىگە كېلىپ، بالىلارنى تېپىپ كېلىشكە كېلىنىنى ماڭغۇزاي دەپ تۇرۇپ ئويلاپ قاپتۇ: «ھازىر بۇ بىر دانە گۆھەرنى بالىلارغا كۆرسەتسەم، ساق بېشىمغا پىت سېلىۋا-لىمەنمۇ، قانداق؟ ئۇلار بۇنىڭدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئۈيىدا بولسىغۇ ناھايىتى ياخشى، ئەگەر نىيىتى بۇزۇلۇپ ئۇنىڭغا يالغۇز ئىگە بولۇشنى ئويلاپ، بىر ـ بىرى بىلەن دۇشمەنلىشىپ قالسا، ھېچبولمىغاندا ئارازلىق تۇغۇلسا، ئۇ چاغدا بۇ خاسىيەتلىك گۆھەر يامانلىقنىڭ ئۇرۇقى بولىدۇ،

خالاس. ئەڭ ياخشىسى، بۇنى هازىرچە هېچقانداق ئىنس - جىنغا تىنماي ساقلاش لازىم.»

تۆمۈر ئاخۇن ئويلىغانلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، كۈنلىرىدىنى ئاۋۋالقىدەك ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ، گۆھەرنى بولسا كېچە - كۈندۈز يېنىدىن ئايرىماي ساقلاپتۇ، بارغانچە ئوغۇللىرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ تاپقان - تەرگىنى كۆپىيىپ، قىلغان - ئەتكەنلىرى ئوڭۇشلۇق بولۇپ، بەخت - سائادىتى ئېشىپتۇ. كۈنلەر ئايلارنى قوغلاپ، ئايلار يىللارنى قوغلاپ ئارىدىن نەچچە ئون يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇنغا قېرىلىق يېتىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل بولسا، شەھەردە نامى چىققان سودىگەرلەردىن بولۇپ قاپتۇ، توختىماي كارۋان ماڭغۇزۇپ، بارمىغان داڭلىق شەھەرلەر قالماپتۇ. ئۇلار دادىسىغا ياخشى قاراپ، ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇللۇق بۇرچىنى يەتكۈزۈپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى كېچىسى بوۋاي شېرىن ئۇيقۇدا بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە مۇنداق بىر ئىش كۆرۈپتۇ: بىر ئەتىياز مەزگىلى ئىمىش، بوۋاي ئادىتى بويىچە يەر ھەيدەۋاتقۇدەكمىش، بىر چاغدا گۆھەرنى سوۋغات قىلىپ كەتكەن قارلىغاچ يەنە بوۋاينىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كەپتۇمىش ۋە بوۋاينىڭ ئوڭ مۈرىسىگە قونۇپ تۇرۇپ، زۇۋانغا كىرىپ:

«ئەي دېھقان، مەن ساڭا ھەدىيە قىلغان گۆھەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن مۇشۇ چاغقىچە ئاغرىق - سىلاق، بالا - قازادىن خالىي بولۇپ، ئوبدان ياشىدىڭ، بارلىق مۇراد - مەقسىتىڭ ھاسىل بولدى، گۆھەرنىمۇ ئىنتايىن ئەزىزلەپ

ساقلىدىك. ئەمدى بەس، ئۆلۈم نۆۋىتى ساڭا كېلىپ قال-
دى. بۇ يىل توپتوغرا يۈز ياشقا كىرىپسەن، ئۇنىڭدىن ئار-
تۇق ياشىساڭ، ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ يۈك بولىسەن. ئاخىرەتنىڭ
تەييارلىقىنى قىلغىن، خەير - خوش» دەپ، پۇررىدە ئۇچۇپ
كۆزدىن غايىب بوپتۇمىش. تۆمۈر بوۋاي قارلىغاچنى ئاس-
ماندىن ئىزدەيمەن دەپ كۆزىنى شۇنداق ئاچقانىكەن، كۆر-
گىنى چۈش بولۇپ چىقىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككى
رەكەت ناماز ئوقۇپ، خۇداغا شۈكۈر - قانائەت ئېيتىپتۇ،
ئويلىسا، ئۆزى بىلەن تەڭتۇشلاردىن بىرىمۇ قالمىغان، شۇ-
نىڭ بىلەن كۆرگەن چۈشىگە ئىشىنىپ، جان ۋەسۋەسىد-
گە چۈشۈپتۇ ھەم تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ ئوغۇللىرىنى
چاقىرىپ ئەتراپىغا يىغىپ:

— باللىرىم، سىلەرنى يىغىشىمنىڭ سەۋەبى مۇنداق:
مەن بولسام پۇت - قولۇمدىن ماغدۇر قېچىپ، قېرىپ
كەتتىم، ئەتىمۇ، ئۆگۈنمۇ بۇنىسى نامەلۇم، لېكىن پانىي
ئالەمدىن باقىي ئالەمگە يېنىش نۆۋىتى كېلىپ قالدى.
سىلەر بولساڭلار ئۆي - ئوچاقلىق، بالا - چاقىلىق بو-
لۇپ، ھەرقايسى تەرەپلەردىن بىھاجەتلىك پەللىسىگە يەت-
تىڭلار، مۇشۇ ئاغزىمدىن زۇۋان قاچمىغان پەيتتە سىلەرگە
ۋەسىيەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. ۋەسىيىتىمنىڭ بىرىن-
چىسى، مېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلغاندىن كېيىن، مەن باردىكى-
دەك ئۆم - ئىتتىپاق بولۇپ، بىر - بىرىڭلارغا پۇت -
قول بولۇپ ئۆتسەڭلار، بىر - بىرىڭلارنىڭ گېپىنى

ئىلىپ، كېڭەش بىلەن ئىش قىلساڭلار. ئىككىنچىسى، سىلەرگە نەچچە ئون يىل مابەينىدە سىر تۇتۇپ كەلگەن بىر ئىشنى ئېيتماقچىمەن، ئۇ بولسىمۇ، بىر قارلىغاچنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇش سەۋەبلىك بىر خاسىيەتلىك گۆھەرگە ئىگە بولغانىدىم، بۇ بىر قوۋمىنىڭ بەخت ـ سا ـ ئادىتى مۇشۇ گۆھەردىن نېسىپ بولغانىدى، بۇنىڭدىن كې ـ يىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ئەمدى بۇ گۆھەرنى سىلەرگە مىراس قالدۇرۇش پەيتى يېتىپ كەلدى، لېكىن گۆھەر بىر، سىلەر بولساڭلار ئۈچ، بۇنى بىرىڭلارغا بېرىپ، ئىك ـ كىڭلارنى قارىتىپ قويسام ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، قانداق قىلغاندا گۆھەرنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا قالدۇرۇپ ساقلىغىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرسەڭلار، ـــ دەپ سۆزىنى ئا ـ خىرلاشتۇرۇپتۇ. بۇ ئىشتىن ئەمدى خەۋەر تاپقان ئۈچ ئاكا ـ ئۇكا تېڭىرقاش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە لام ـ جىم دېمەي تۇرۇشۇپ قاپتۇ. بالىلارنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن تۆمۈر ئاخۇن:

ـــ ئۇنداق بولسا، سىلەرگە ئەتە ئەتىگەنگىچە مۆھلەت بېرەي، ھەرقايسىڭلار بۇ ئىشنى ئۆز ئالدىڭلارغا ئويلاپ كېلىڭلار، ـــ دەپ، بالىلارنى ئۆز ئۆيلىرىگە يولغا سالىپتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپ، ئەتىسى بالىلار يىغىلىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۇلارنىڭ قانداق قارارغا كېلىشكەنلىكىنى سورىغانىكەن، چوڭ ئوغۇل گەپ باشلاپ:

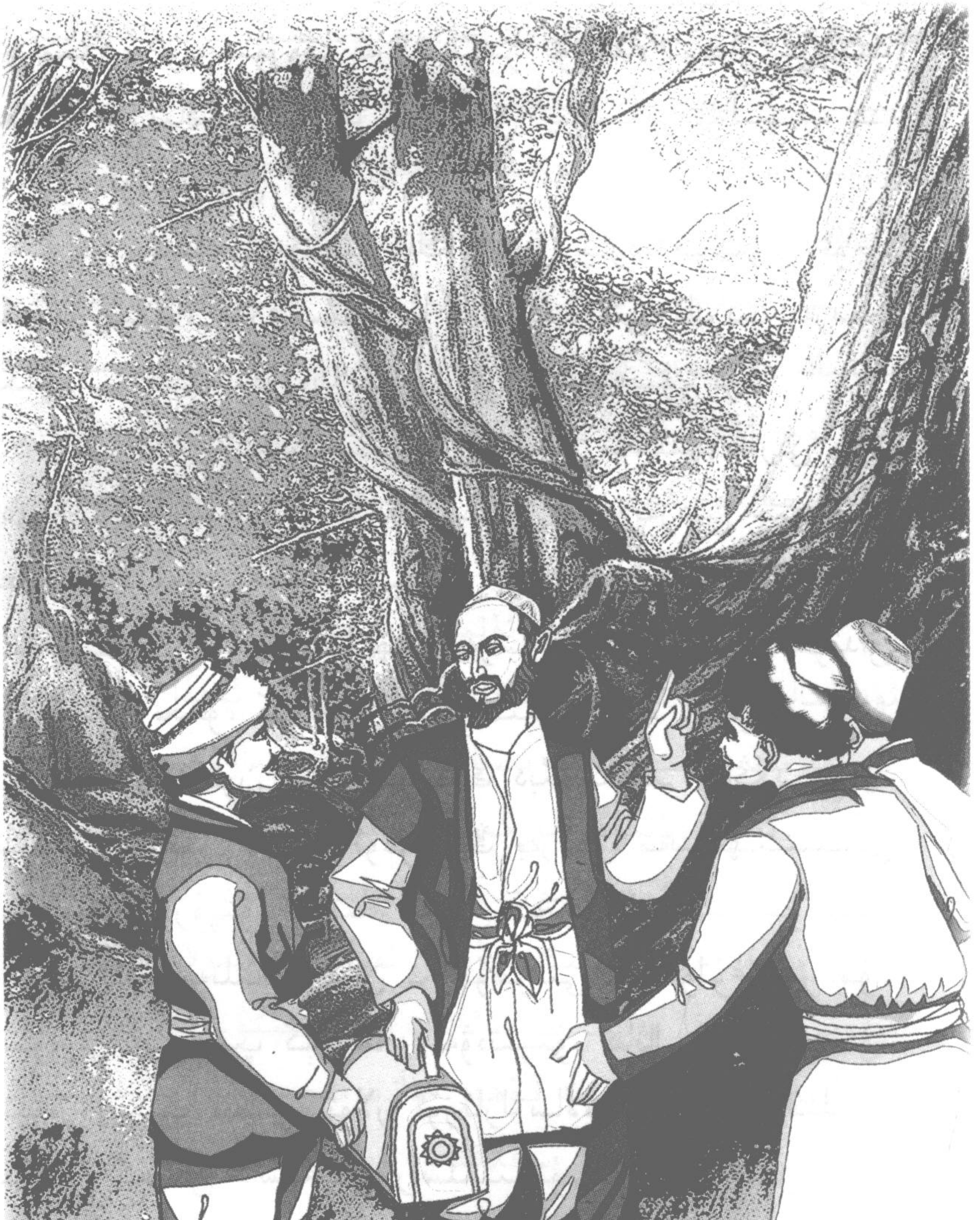

— دادا، مېنىڭچە، بۇ گۆھەرنى سېتىپ پۇلىنى ئۈ-چىمىزگە ئۈلەشتۈرۈپ بەرگىنىڭىز تۈزۈك، ئۇنداق بولمى-غاندا، بىزنىڭ ئارىمىزغا ئارازلىق چۈشۈپ قالىدۇ، — دەپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغۇل:

— مېنىڭ ئويۇمچە، ئەڭ ياخشى چارە، گۆھەرنى ئۈچ-كە پارچىلاپ، ھەرقايسىمىزغا تېگىشلىكىنى ئايرىپ بەرسى-ڭىز، — دەپتۇ. نۆۋەت كەنجى ئوغۇلغا كەپتۇ. ئۇ:

— دادا، ئاكىلىرىمۇ بىر قىسىم مەسلىھەتلەرنى بەر-دى، لېكىن ئۈچىمىزنىڭ ئويلىغىنى بىر يەردىن چىقمايدى-غاندەك قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، بۇنىڭغا دانىشمەن يۇرت كاتتىسىدىن بىرى مەسلىھەت بەرسە دەپ ئويلايمەن. شۇنداق قىلغاندا زىخمۇ، كاۋاپمۇ كۆيمەسمىكىن، — دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ئوغۇللىرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئوي-لىنىپ، ئاخىر كەنجى ئوغۇلنىڭ بەرگەن مەسلىھەتىنى مۇۋاپىق كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەنجى ئوغۇلنى بۇ شە-ھەردە دانىشمەنلىكتە شان - شۆھرىتى بار ئۇلۇغ بىر مۆ-تىۋەرنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. ھايال بولماي مۆ-تىۋەر يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا سالام - سەھەت قىلىش-قاندىن كېيىن داستىخان راسلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بول-سا، خاسىيەتلىك گۆھەرنىڭ ئۆز قولىغا چۈشۈپ ھازىرغا قەدەر ساقلىنىپ كېلىش جەريانىنى بىرمۇبىر سۆزلەپتۇ ھەم ئەڭ ئاخىردا ئۈچ ئوغۇل ئۇنىڭدىن قانداق قىلغاندا

تەڭ بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپ-تۇ. مۆتىۋەر كىشى بولسا، بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئۈچ ئوغۇلغا ئىنتايىن باب كېلىدىغان دانا مەسلىھەت بېرىپتۇ. مۆتىۋەرنىڭ مەسلىھەتىگە ھەممەيلەن رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. مۆتىۋەر كىشى:

— ئۇنداق بولسا، ئۈچىڭلار مۇشۇ پۈتۈشكەن مەسلىھەتنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكىگە قەسەم قىلىڭلار، — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئاللانى تىلغا ئېلىپ قەسەم قىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن مۆتىۋەرگە رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ، سوۋغا - سالام بىلەن يولغا سالپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ھەپتە ئۆتمەي كېچىلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغىنالماي ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل بولسا، دادىسىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىپتۇ. ئۇلار مۆتىۋەر بەرگەن مەسلىھەتكە ئەمەل قىلىپ، كېيىنكى ئەۋلادلىرىغىمۇ ئاشۇ مەسلىھەت بويىچە ۋەسىيەت قالدۇرۇپتۇ. خاسىيەتلىك گۆھەر ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مىراس بولۇپ، ئۇلارغا بەخت - سائادەت ئاتا قىپتۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، خاسىيەتلىك گۆھەر ھازىرغىچە تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ قولىدا ساقلاقلىق بولۇپ، ئۇلارغا ھەممە ئىشتا ئۇستۇنلۇك ئاتا قىلىپ بېرىۋاتقانمىش.

قېنى، ئويلاپ بېقىڭا، مۆتىۋەر كىشى قانداق مەسلىھەت بەرگەن؟

ئۇقاندىق قۇتۇلۇپ قالدى

بۇرۇنقى زاماندا شەرق ئېلىدە ئىنتايىن چاققان بىر ئوغرى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئەتراپ قاراڭغۇلۇققا چۆمگەن بىر ئاخشىمى سودىگەرنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا كىرىپتۇ. ئۇ ئەمدىلا پۇل ساندۇقىنى ئېچىشىغا سودىگەر بىلىپ قاپتۇ ـ دە، ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن ئېتىلىپتۇ. ئوغرى دەرھال قېچىپتۇ، سودىگەر قوغلاپتۇ. سودىگەر قانچە كوچەپ يۈگۈرسىمۇ ئوغرىغا يېتەلمەپتۇ. ئون چاقىرىمچە يول باسقاندىن كېيىن ئوغرى پايانسىز سازلىققا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ قورقۇنچ ئىچىدە ئاياغلىرىنى سالغۇچە سودىگەر يېقىنلىشىپ قاپتۇ ۋە: «تۇتۇۋالسام، چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىمەن !» دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئوغرى ئۆز جېنىنى ساقلاپ قېلىش مەقسىتى بىلەن سازلىق ئىچىگە يۈگۈرۈپتۇ، ئون نەچچە قەدەم مېڭىپلا پېتىپ قاپتۇ. سودىگەر بۇ ھالنى كۆرۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئوغرى يا ئالدى تەرەپكە، يا سودىگەر تۇرغان قورۇقلۇق تەرەپكە ماڭالماي، سازلىققا پېتىپ كېتىشكە باشلاپتۇ. سودىگەر

ئىچ ئاغرىتىپتۇ، لېكىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئامالسىز قاپتۇ. ئوغرى ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋاپتۇ، كېيىن يورۇقلۇقنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر كۆرۈۋېلىش نىيىتى بىلەن كۆزىنى ئاچقانىكەن، ئۆزىنى قۇرۇقلۇقتا كۆرۈپتۇ.

قەدىرلىك دوستلار، ئويلاپ بېقىڭلار، ئوغرى سازلىق-تىن قانداق چىقىپ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى؟

ئۈچ تۆگە

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، تېخى كىشىلەر نام قويمىغان بىر يۇرتتا شۇنداق بىر ئىشلارمۇ بولغانىكەنمىش. بۇ ئىشلار كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى لال قىلغانمىش، بۇ ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىگە بىر باي سەۋەبچى بولغانىكەنمىش. بۇ باي ھېسابسىز مال - دۇنياسى بىلەن شۇ يۇرتتا كاتتا ئىكەن، ئەمما ھەددىدىن زىيادە تويماس، پىخسىقلىقى بىلەن يۇرت - جامائەت ئالدىدا نەزەردىن ساقىت ئىكەن. ئۇنىڭ كىشىلەردە ئېلىشى بولسا ھەر باب بىلەن ئالىدىكەن، ئەمما كىشىلەرگە بېرىدىغان چاغدا: «تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە يەتكەندە ئالىسەن» دەيدىكەن. مۇشۇ يوسۇندا كۈنلەرنى قوغلىشىپ ئايلار ئۆتۈپتۇ، باشقىلارنىڭ بايدىكى ھەققى ھەسسىلەپ ئېشىپتۇ، كىشىلەرنىڭ غەزىپىمۇ پاراقلاپ قايناپ تېشىپتۇ. بۇ ئىشلار ئاخىر بېرىپ ھەممىگە قادىر ئۇلۇغ ئاللا ئىگەمنىڭ سەمىگە يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مېھرىبان ئاللا ئىگەم يۇرتتىكى بەندىلىرىنىڭ ئۈچىنى ئېلىپ بې-

ـرش، ئۇلارنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بايغا شۇنداق
بىر بالانى بېرىپتۇ: باينىڭ تۆگىلىرى ئىچىدىن ئۈچ تۆگە
يامان خۇيلۇق بولۇپ ئۆزگىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى توقۇم
يەيدىكەن، بىرى تۆگە يەيدىكەن، بىرى ئادەم يەيدىكەن. بۇ
ئۈچ تۆگە باينىڭ نۇرغۇن مال ـ مۈلكىگە زىيان سالپتۇ،
تۆگىلىرى كۈندىن ـ كۈنگە ئازلاشقا باشلاپتۇ، مالايلىرى
خىزمەتلىرىنى تاشلاپتۇ، ھەتتا بىر بالىسىنىمۇ تۆگە يەپ
كېتىپتۇ. بۇ بالايىئاپەت باينىڭ بېشىنى قاتۇرۇپتۇ، زىيان-
نىڭ دەردىدە رەڭگىرويى سارغىيىپ، ئورۇقلاپ كېلىدىن
غىزا ئۆتمەس بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر باي تۆگىلەرنى ئۆلتۈ-
رۈشكە كۆڭلى ئۇنىماي، زىيانغا تېخى چىدىماي، ئۈچ تۆ-
گىنى بىر يولىلا ئاپىرىپ سېتىۋېتىش قارارىغا كەپتۇ،
ئەمما تۆگىلەرنى ساق ـ سالامەت بازارغا ئاپىرىپ ساتقۇدەك

بىر ئامالنى قىلالماپتۇ. مۇنداق تىزىپ يېتىلىسە ئادەم ئۆلىدۇ، ئۇنداق تىزىپ يېتىلىسە تۆگە ئۆلىدۇ، قانداق قىلىش كېرەك؟ ھېچ بىلەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن باي پۇتۇن يۇرتقا جاكار چىقىرىپتۇ. نۇرغۇن كىشىلەر تۆگىنى بازارغا ئاپىرىشىپ بەرمەكچى بولۇپ كەپتۇ، ئەمما ھېچقايسىسى مۇۋاپىق بىر چارە تاپالماپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بىر تۆگىچى بوۋاي باينىڭ ئۆيىگە دەرھال يېتىپ كېلىپ:

— ئەگەر مەن بۇ تۆگىلەرنى شەھەرگە بىخەتەر ئاپىرىپ سېتىپ كەلسەم، نېمە بېرىسەن؟ — دەپتۇ.

ئۈچ تۆگىنى يېتىلەپ بېرىپ سېتىشقا كۆزى يەتمىگەن ئەخمەق باي ئاخىر بىر تۆگىنى بوۋايغا بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ. تۆگىچى بوۋاي ئەل - جامائەتنىڭ ئالدىدا باي بىلەن خەت - توختام قىلىشىپ، ھېلىقى تۆگىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ، شەھەرگە خېيىمخەتەرسىز ئەكىرىپتۇ، ئىككى تۆگىسىنى سېتىپ پۇلىنى بايغا بېرىپ، بىر تۆگىنى مىنىپ يولغا راۋان بوپتۇ. باي لېۋىنى چىشلىگىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

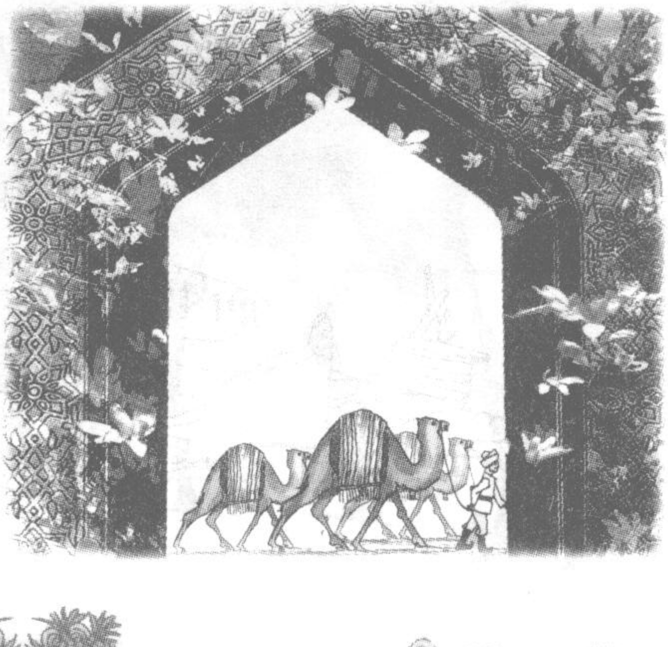

تېپىڭلارچۇ، تۆگىچى بوۋاي قانداق ئامال بىلەن تۆگىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ بازارغا ئەكىرەلىدى؟

ئوغرى بىلەن قاراقچى

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە بىر ئوغرى ۋە بىر قاراقچى بار ئىكەن، ئىككىسىنىڭ خوتۇنى بىر ئىكەن. بۇ سىرنى بۇ خوتۇندىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئوغرى ئۆيگە كېلىپ، خوتۇنىغا:

— پادىشاھ: «ئوغرى - قاراقچىلارنى دارغا ئېسىڭلار» دەپ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ. يېمەكلىك تەييارلاپ بەرسەڭ، باشقا يۇرتقا بېرىپ جاھان تىنچىغۇچە بىر مەزگىل تۇرۇپ كېلەي، — دەپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۆمەچ چىققۇدەك ئۇن بار، — دەپتۇ. ئوغرى:

— ئۇنداق بولسا شۇ ئۇندا بىر كۆمەچ كۆمگىن، مەن سىرتقا چىقىپ بىر خەۋەر ئۇقاي، — دەپ چىقىپ كېتىپتۇ. خوتۇنى بىر كۆمەچ پىشۇرۇپ، يېرىمىنى يوشۇرۇپ داستىخانغا يۆگەپ قويۇپتۇ. ئوغرى كىرىپ:

— يېرىمى قېنى؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۆزۈم يېدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋە يېرىم كۆمەچ بىلەن ئوغرىنى يولغا سېپتۇ. ئارقىدىن قاراقچى

كىرىپتۇ ۋە ئۇمۇ ئوغرى دېگەن گەپلەرنى دەپ، خوتۇنىدىن:

— بىرنەرسەڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۆمەچ پىشۇرۇۋىدىم، يېرىمىنى ئۆزۈم يېدىم، يېرىمى بار، — دەپ، يېرىم كۆمەچنى قاراقچىغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قاراقچىمۇ يولىغا راۋان بوپتۇ.

ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بىر تەرەپكە مېڭىپ-

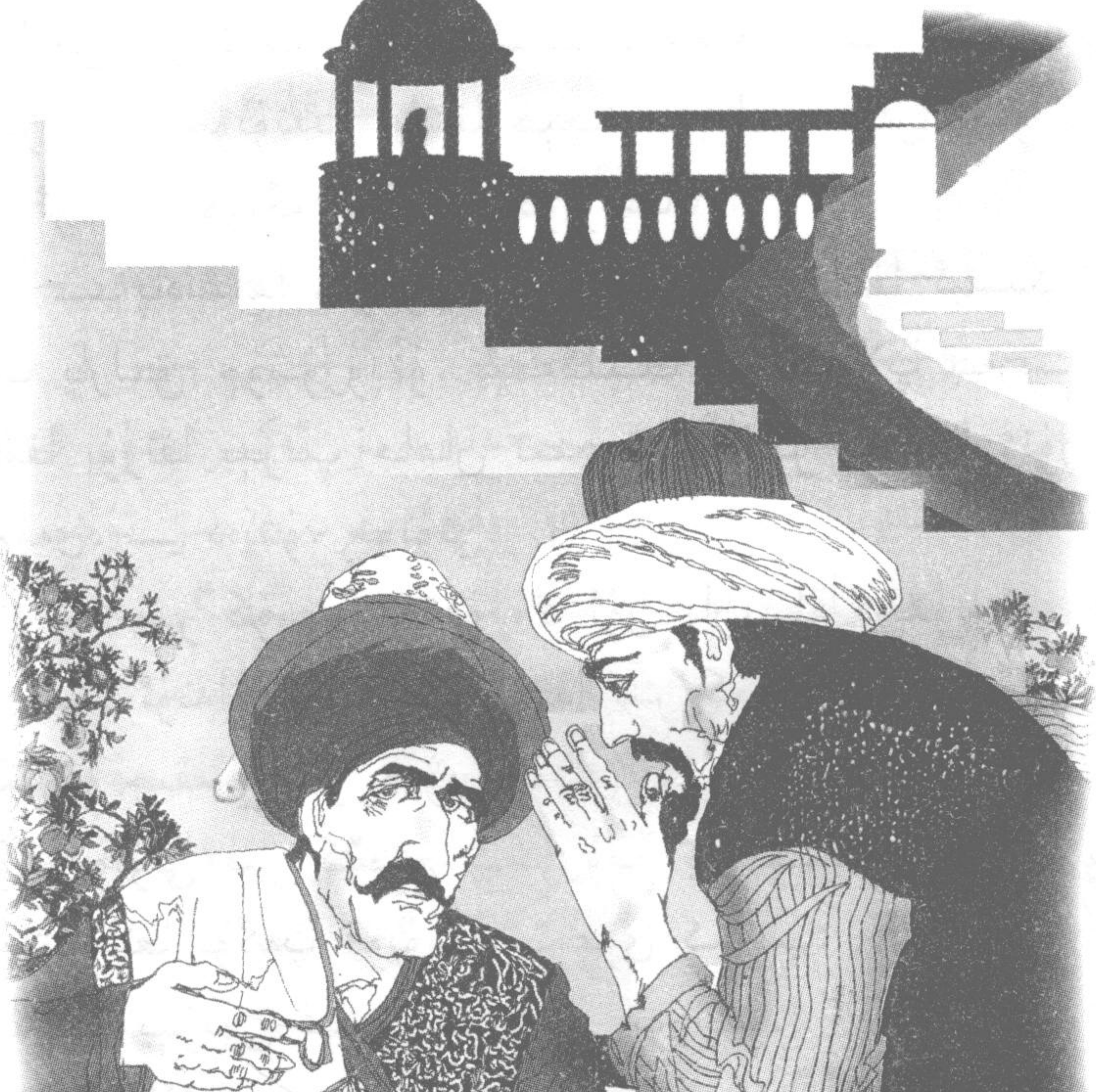

تۇ، ئالدىدا چىققىنىغا ئارقىدا چىققىنى يېتىشىۋېلىپ، هال ـ ئەھۋال سورىشىپ، ئىككىسى بىر ـ بىرىگە هەمراھ بولۇپ يول يۈرۈپتۇ، بىر سۇ بويىغا كەلگەندە بىر. نەرسە يەيلى دەپ ئولتۇرۇپ، هەر ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ كۆمەچلىرىنى چىقىرىشىپتۇ ۋە بىر ـ بىرىنىڭ قولىغا قارىشىپ هەيران قاپتۇ ھەمدە يېرىمدىن كۆمەچنى بىر ـ بىرىگە جۈپلەپ كۆرسە، بىر كۆمەچ ئىكەنلىكى مەلۇم بوپ. تۇ. بۇلارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپتۇ. ئوغرى:

ـــ هەي قاراقچى، سېنىڭ ئۆيۈڭ قەيەردە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ. قاراقچى:

ـــ ئۆيۈم شەھەردىكى ئوي مەھەللىدە. خوتۇنۇمنىڭ ئىسمى ئايشەمخان، ـــ دەپتۇ.

ـــ بەس ! ـــ دەپتۇ ئوغرى، ـــ خۇنپەر، ئۇ مېنىڭ ئۆيۈم، ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم، يالغان ئېيتىۋاتىسەن !

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ناهايىتى قاتتىق جېدەللى. شىپتۇ. ئاخىر ئىككىسى ھېرىپ هالىدىن كەتكەندىن كې. يىن: «ئىككىمىزنى ياراشتۇرىدىغان ھېچكىم يوق، شۇ ئۆي. گە بېرىپ بىر تەرەپ قىلايلى» دېيىشىپ، يولدىن يېنىپ ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ، قارىسا، ئۆيدە ئايشەمخان ئولتۇر. غۇدەك. ئىككىسى خوتۇندىن سوراپتۇ:

ـــ سەن قايسىمىزنىڭ خوتۇنى؟

ئۇ خوتۇن:

ـــ مەن هەر ئىككىڭلارنىڭ خوتۇنى، ـــ دەپ جاۋاب

بېرىپتۇ. ئۇلار:
— بىر خوتۇن بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئەرگە تەگكەن نەدە بار؟ ! — دەپتۇ. خوتۇن جاۋاب بېرىپ:
— بىرىڭلار قاراقچى، بىرىڭلار ئوغرى، بىر - بى-رىڭلاردىن ھېچ پەرقىڭلار يوق. شۇ سەۋەبتىن ئىككىڭلارنى بىر ئادەم دەپ ھېسابلىدىم، — دەپتۇ. ئوغرى بىلەن قاراقچى:
— ئەمدى بۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. بۇگۈندىن باشلاپ بىرىمىزگە تەۋە بولىسەن، قايسىمىزنى تاللاش ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى، — دەپتۇ. خوتۇن:
— ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار ھۈنەر كۆرسىتىڭلار، قايسىڭلار ھۈنەردە ئۈستۈن بولساڭلار، شۇنىڭغا خوتۇن بولىمەن، — دەپتۇ. ئوغرى:
— ئۇنداق بولسا، ئالدى بىلەن مەن ھۈنىرىمنى كۆر-ستەي، — دەپ ئايشەمخاننى قاراقچى بىلەن بازارغا ئاچى-قىپتۇ. ئۇلار ئايلىنىپ بىر يەرگە كەلسە، تۇماقچى بىر تۇماقنى يەتتە تەڭگىگە سېتىپتۇ ۋە پۇلنى ئېلىپ قويىنىغا سېلىپتۇ. ئوغرى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، تۇماقچىغا بىر سۈركىلىپلا ئۇنىڭ قويىنىدىكى پۇلنى ئېلىۋېلىپ، ئورنىغا بىر تاشنى سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن قويىنىدىكى پۇلنى ئېلىپ قاراپ، پۇلنىڭ تاشقا ئاي-لىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، تۇماق ئالغان كىشى جادۇگەر

ئىكەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپتۇ، دەپ، سودا قىلىشقان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپتۇ. ئوغرىمۇ تۇماقچىنىڭ كەينىدىن بېرىپ بىر سۈركىلىپلا تاشنى ئېلىۋېلىپ، پۇلنى تۇماقچىنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. توماقچى بۇنى بىلمەي تۇماق ئالغان كىشىنى تۇتۇۋېلىپ:

— سەن جادۇگەر ئىكەنسەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپسەن، — دەپ قوينىغا قولىنى سېلىپ تۈگۈچنى ئالغانىكەن، قوينىدىكى تاش بولماي، پۇل بولۇپ چىقىپتۇ. كۆرگەنلەر تۇماقچىنى مەسخىرە قىلىشىپتۇ. تۇماقچى خىجالەتچىلىكتە قايتىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئوغرى تۇماقچىغا ئەگىشىپ يەنە پۇلنى ئېلىۋېلىپ، تاشنى ئۇنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى يىراققا بېرىپ قوينىدىن پۇلنى چىقىرىپ قارىسا پۇل ئەمەس، تاش چىققان، تۇماقچى ھەيران قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغرى، قاراقچى ۋە ئۇلارنىڭ خوتۇنى ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ ھەم ئوغرىغا ئايرىن ئوقۇشۇپتۇ. كەچ بولغاندا، قاراقچى:

— ئەمدى مېنىڭ ھۈنىرىمنى كۆرۈپ بېقىڭلار، — دەپ، ئوغرى بىلەن خوتۇننى ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا باشلاپ كەپتۇ. قارىسا، جىسەكچىلەر مۈگدەپ ئولتۇرغۇدەك. پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن قاراقچى ھەممىسىنىڭ بېشىنى كېسىپتۇ، خوتۇنىغا خېمىر يۇغۇرۇشنى، ئوغرىغا ئوت قالاشنى بۇيرۇپ، ئۆزى پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ

قارىسا، پادىشاھ ياتقان، بىر مۇلازىم پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇۋاتقانىكەن. قاراقچى تۇيدۇرماي كېلىپ مۇلازىمنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ سىرتقا ئاچىقىپ بېشىنى كېسىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئورنىدا پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇشقا باشلاپتۇ، پادىشاھقا ناھايىتى خۇشىيېقىپتۇ. پادىشاھ كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپ:

ـــ ئەي مۇلازىم، بۇ خىزمەتكە خېلى ئۇستا بولۇپ قاپسەن، ـــ دەپتۇ. قاراقچى:

ـــ مېنىڭ ئوي ـ پىكرىم مۇشۇ ئىشقا ئۇستا بولۇشتا، پادىشاھ ئالىيلىرى، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ـــ ھېكايە ئېيتقاچ تۇت ! ـــ دەپتۇ. قاراقچى:

ـــ مەن ھېكايە بىلمەيمەن، شۇنداق بولسىمۇ ئېيتىپ باقاي، ـــ دەپ، ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئېيتىپتۇ، ئاخىردا ئۆزىنىڭ مۇلازىمنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرغانلىقىنى دەپتۇ. شۇ ئەسنادا پادىشاھ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. قاراقچى بولسا، شاھنىڭ تاجىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئوغرى بىلەن ئايشەمخان قاراقچىغا ئايرىن ئوقۇشۇپتۇ، ئەمما ھەر ئىككىسى بىر ـ بىرىگە تەن بېرىشمەي، ئايشەمخاننى تالىشىپ يەنە جېدەللىشىپتۇ.

قېنى ئېيتىڭا، بۇلاردىن قايسىسى «ھۈنەر» دە ئۇستۇن ئىكەن؟ ئايشەمخان قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

تۇردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ياقا يۇرتلارنىڭ بىرىدە تۇردى ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ شۇنداق ئاق كۆ-ڭۇل، ساددا ئىكەنكى، كىچىك بالا ئىشقا بۇيرۇسىمۇ ياق دېمەيدىكەن، شۇڭلاشقا باشقىلار ئۇنىڭ ئىسمىنى «ماقۇل» دېگەن لەقەم بىلەن قوشۇپ چاقىرىدىكەن.

تۇردى ماقۇلنىڭ ئانىسىدىن كىچىك قېلىپ، كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك بېقىپ چوڭ قىلغان بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز ئاتىسىنىڭ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا ياردەملەشكەچ ئاش - تاماق ئېتىپ، ئۆينىڭ چوڭ - كىچىك ئىشلىرىنى قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىز بويىغا يېتىپ، ھۆسن - لاتاپەتتە تولۇپ يېتىلىپتۇ. قىزنىڭ ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، چېۋەرلىكى ئۇنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىكەن. نۇرغۇن يىگىتلەر قىزغا ئاشىق بو-لۇپ، مەھەللە ئارىلاپ ناخشا ئېيتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۆز ئىشىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە يۈرۈۋېرىپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تۇردى ماقۇل نامازشامدىن قايتىپ

ئۆيگە كىرسە، ھويلىدىكى ئۈزۈم بارىڭى ئاستىدا بىر ئا-
يال بىلەن بىر ئەر ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار تۇردى ماقۇل بىلەن
سالام - سەھەت قىلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. تۇردى ماقۇل
ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سايتۇ، ئۇلار بىر پىيالىدىن
چاي ئىچىشىپتۇ. ئارىلىقتا ئەر كىشى گەپ باشلاپ:

— تۇرداخۇن، بىز يۇقىرىقى مەھەللىدىن، ئۆزلىرى
بىلەن بىر ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكىلى كېلىۋىدۇق.

ئۆزلىرىگە مەقسىتىمىز ئايان بولسۇنكى، ئىنىمىزنىڭ ئوغ-لىنى ئۆزلىرىگە ئوغۇل قىلىپ بېرىش ئويىدىمىز. قارد-ساق، قىزلىرىمۇ بويىغا يېتىپ قاپتۇ. ئۆزلىرى قانداق قارايلىكىن؟ بىزمۇ يامان ئادەملەردىن ئەمەس، — دەپ، ئۆز جەمەتىنىڭ تەرىپىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇ كىشىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئويلىنىپ ئولتۇر-مايلا:

— سىلىدەك كۆپنى كۆرگەن بىر ئادەم ئالايىتەن كەلسىلە، مەن قانداقمۇ ئۇنداق - مۇنداق دەي. بوپتۇ، قى-زىمنى سىلەرگە كېلىنلىككە بېرەي، — دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئايال كىشى يېنىدىكى داستىخاننى ئالدىغا تارتىپ ئېچىپ، توققۇز نان بىلەن بىر كىيىملىك رەختنى تۇردى ماقۇلنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇنى رەھ-مەت دەپ ئاپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا پاراڭلىشىپ، توي كۈنىنى پۈتۈشۈپتۇ. مېھمانلار قايتىپتۇ. ئەتىسى كەچتە تۇردى ما-قۇل نامازدىن يېنىپ ئۆيگە كىرسە، يەنە بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار قىزغىن سالاملىشىپتۇ. داستىخان ئۈستىدە ئەركىشى سۆز باشلاپ:

— تۇرداخۇن، بىر ئىش بىلەن سىلىنىڭ قاشلىرىغا كەلدۇق. بىز بىلىشمەيدىغان ئادەملەر ئەمەس، شۇڭا گەپنى ئوچۇق دېيىشەيلى. قىزلىرىمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئوغلى-مىزمۇ شۇنداق. ئىككىسىنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويساق، دېگەن نىيەتتىمىز. ئۆزلىرى بۇ ئىشقا قانداق قارايلىكىن؟

بىز سىلىنىڭ ماقۇل دەيدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىپ كەلدۇق، — دەپتۇ. تۇردى ماقۇل بىرئاز تېڭىرقاپ قاپتۇ ھەمدە ئاغزىغا باشقا گەپ كەلمەي:

— سىلەر دېگەندەك، مەن قانداقمۇ ماقۇل دېمەي، بالا چوڭ بولغاندا ئۆيلىمەك، ئەرگە بەرمەك بىز ئاتا - ئانىلار-نىڭ پەرزى، — دەپ گەپنى تۈگىتىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، توينى كېلەر ئاينىڭ ئاخىرقى يەك-شەنبە كۈنىگە توغرىلىساق، قانداق؟ — دەپتۇ ھېلىقى كى-شى. تۇردى ماقۇل ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ماقۇل دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مېھمانلار پۇتۇشكىنى بويىچە قايتىپتۇ. ئەتىسى، ئۆگۈنى يەنە ئەلچىلەر كەپتۇ. تۇردى ماقۇل بولسا ئۇلارغى-مۇ قىزىنى بېرىش توغرىسىدا ۋەدە قىلىپ يولغا سېپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر قىزغا تۆت يەردىن ئەلچى كەپتۇ، ئۇ-مۇ ھەممىسىگە ماقۇل دەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى ئۇققان قىز دادىسىنىڭ ياۋاش، ساددا، ھەممە ئادەمنىڭ سۆزىنى يىرال-مايدىغان كۆڭۈلچەكلىكىنى ئويلاپ غەمگە پېتىپتۇ. پۇتۇش-كەن توي كۈنى يېقىنلاپ كەپتۇ. تۇردى ماقۇل بولسا، قى-زىنىڭ نىكاھ ئىشىدا قاملاشمىغان ئىش قىلىپ قويغانلى-قىنى، ئاقىۋەتتە ئىنتايىن سەتچىلىك بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى تېخىمۇ غەم - ئەندىشىگە پېتىپتۇ، كېچە - كېچىلەپ بۇ غەم - غۇسسىدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە ئويلاپتۇ، لېكىن مۇۋاپىق چارە تاپالماپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى ئۇ چۈش كۆ-

48

رۇپتۇ، چۈشىدە مۇنداق ئىش كۆرۈپتۇ: بىر ئاق ساقال، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بوۋاي تۇردى ماقۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ھەي خۇدانىڭ مۆمىن بەندىسى ! سەن ئۆ-زۈڭنىڭ ئاق كۆڭۈل، ساددىلىقىڭدىن يامان ئەھۋالغا چۈ-شۈپ قالدىڭ. تەدبىرىڭ ياخشى بولمىسا، ئاقىۋىتىڭ يامان بولىدۇ. مەن ساڭا بىر مەسلىھەت بېرەي، شۇ بويىچە ئىش قىلساڭ، غەمدىن خالاس بولىسەن. سەن ئالدى بىلەن، كى-شىلەرگە بىلدۈرمەي بىر ئىتنىڭ كۈچۈكىنى، بىر مۈشۈك-نىڭ ئاسلىنىنى، بىر توشقاننىڭ بۆجىنىنى تېپىپ ئاخ-شىمى قىزىڭ ئۇخلاپ قالغاندا ئۇلارنى چاندۇرماي ئۇ ياتقان ئۆيگە بىر كېچە سولاپ قويساڭلا بولدى. ئامىن ئاللاھۇ-ئەكبەر !» دەپ دۇئا قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. تۇردى ماقۇل چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ، كۆرگەن چۈشىنى ئويلاپتۇ، بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، قانداقلا بولسۇن، چۈشىدە كۆرگەن ئادەمنىڭ دېگەنلىرىنى قىلىپ باقماقچى بوپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مەھەللە ئارىلاپ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەن تېپىپ قىزىدىن يوشۇرۇن بىر يەرگە سولاپ قويۇپتۇ. كەچ كىرىپ قىزى ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. بىر ئاش پىشىمدىن كېيىن تۇردى ماقۇل ئۇ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەننى بىر - بىرلەپ قىز ياتقان ئۆيگە كىرگۈزۈپ، ئىشىكنى سىرتتىن قۇلۇپلاپ قويۇپ، ئۇزاق تىڭ تىڭلاپ باقسا، ھېچقانداق سادا چىقماپتۇ. تۇردى ماقۇل ئىچىدە، نېمە ئالامەتلەر بولار؟ بىچارە قىزىمغا ئاۋا-

رىچىلىك يېتىپ قالارمۇ؟ خۇدا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، نېمە بولسا ئەتىگەندە كۆرەرمەن... دەپ ئويلاپ، ئۆز ئۆيىگە كىرىپ ئۇخلاپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ قىزى ئورنىدىن تۇرغۇچە بېرىپ، قىزى ياتقان ئۆيگە سىلىپ قويغان قولۇپنى ئېچىپ ئىشىك يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدىن گۇدۇڭ - گۇدۇڭ ئاۋاز چىقىپ، ئىشىك ئېچىلىپ، ئىچىدىن تۆت قىز چىقىپتۇ. بۇ قىزلار كىيىم - كېچەك، چىراي - شەكىل، يۈرۈش - تۇرۇش جەھەتلەردىن بىر - بىرىگە شۇنداق ئوخشاش ئىكەنكى، تۇردى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدىن قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماپتۇ. قىزلار تەڭلا: «دادا» دەپ تەزىم قىپتۇ. تۇردى ماقۇل ھەيرانلىق ئىچىدە قىزلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئاپتۇ. ئۇ بۇ ۋەقەنى ئىنس - جىنغا تىنماي، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، قۇدىلار بىلەن پۈتۈشكەن توي ۋاقتى يېتىپ كەپتۇ. ئۇ قىزلىرىنى بىر كۈندە دېگۈدەك توي قىلىپ چىقىرىپتۇ. ئۇلار ئەرلىرى بىلەن ئوبدان قاملىشىپ قاپتۇ. قىزلار ئازنا شەنبىدە كېلىپ دادىسىنى يوقلاپ تۇرۇپتۇ. ئەمما، تۇردى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، بىلەلمىگەنسېرى ئىچى پۇشۇپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ، ئاخىر ئۆز قىزىنى بىلىۋېلىش ئۇچۇن بىر چارە تېپىپتۇ. بىر كۈنى قىزلىرى ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ:

— قىزلىرىم، سىلەر توي قىلىپ، ئۆي - ئوچاقلىق بولغىلى خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئەرلىرىڭلار بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتىسىلەر؟ — دەپ، ئۇلارنى گەپكە سېلىپتۇ. شۇ ئەسنادا قىزدىن بىرەيلەن گەپ باشلاپ:

— مېنىڭ ئېرىم بەك ياۋاش، مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىپ بېرىدۇ. بازاردىن ئەكەلگەن نەرسىلەرنى ئۇ يوق چاغدا يەۋېلىپ كۆرمىدىم دېسەممۇ، گەپ قىلمايدۇ. مېنىڭ بەختىم تازا ئېچىلدى، — دەپتۇ. ئىككىنچىسى بولسا:

— مېنىڭ ئېرىم سېنىڭكىدىنمۇ ياۋاش، ئاچچىقىم كەلگەندە تىللىساممۇ، چىشلىۋالساممۇ غىڭ قىلمايدۇ، — دەپتۇ. ئەمدى نۆۋەت ئۈچىنچىسىگە كەپتۇ. ئۇ:

— مېنىڭ ئېرىم بەك ياخشى، مەن ئۇنى ياخشى كۆ-رىمەن، ئۇمۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ. بىز بىر - بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ ئۆتۈشىمىز، — دەپتۇ. ئەڭ ئاخىردا تۆتىنچى قىز يىغلامسىراپ:

— قارىغاندا، ئىچىڭلاردا ئەڭ بەختسىزى مەن ئوخشاي-مەن. ئېرىم ناھايىتى قاپىقى يامان، كۈلۈشنى بىلمەيدۇ. مەن ئۇنى ھەر كۆرسەم، قورققىنىمدىن ئۆزۈمنى دالدىغا ئالىدىغان جاي تاپالماي قالىمەن، — دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى زەن قويۇپ ئاڭلاپ تۇرغان تۇردى ماقۇل قىزلارنىڭ گەپلىرىنىڭ ئۇرا-نىدىن ئۆزىنىڭ قىزىنى تونۇۋاپتۇ.

قېنى، سىز ئويلاپ كۆرۈڭ، تۇردى ماقۇل ئۆز قىزىنى قانداق بىلىۋالدى؟

ھاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى

قەدىمكى زاماندا بىر سەھرالىق دېھقان ئېشەكنى مىنىپ شەھەرگە كىرىپتۇ، شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئېشەكنى ئۇلاغ باغلايدىغان جايغا باغلاپ قويۇپ، ئۆزى بازار ئارىلاپ يۈرۈپتۇ. شەھەردىكى قىزىقچىلىقلاردىن بېشى ئايلانغان دېھقان ئېشەكنىمۇ ئەستىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. بىرچاغدا ئېشەكى ئېسىگە چۈشۈپ، دەرھال ئېشەكى باغلانغان يەرگە كەلسە، باغلاقلىق تۇرغان بىر توپ ئۇلاغلار ئارىسىدا ئېشەكى يوق تۇرغۇدەك. بۇنىڭغا ئەجەبلەنگەن دېھقان، بىرى مىنىپ كەتكەن بولسا ئەكېلىپ قويار، دەپ، كەچ كىرگۈچە ساقلاپتۇ، بىراق ئېشەكتىن دېرەك بولماپتۇ. باغلاقلىق تۇرغان ئۇلاغلارنى بولسا ئىگىلىرى ئەكېتىپتۇ. ئۇ يەردە پەقەت قوتۇر، كۆرۈمسىز بىر ئېشەك قاپتۇ، ئەمما ئۇنى ھېچكىم ئالغىلى كەلمەپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېھقان ئويلا - ئويلا، ئاخىر ئۆز ئېشەكىنى مۇشۇ ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئەكەتكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ، نېمە قىلى-

شىنى بىلمەي تۇرغاندا، ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بوپتۇ ھەمدە ئۇنى ھاكىمغا ئەرز قىلىشقا ئۇندەپتۇ. دېھقان كېچىچە شۇ يەردە تۇنەپ، ئەتىسى ھاكىمنىڭ ھۇزۇرىغا بارسا، ئاخشام ئۆزىگە مەسلىھەت بەرگەن ئادەم ھاكىمنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغۇدەك. ھاكىم دېھقاننى كۆرۈپ كۈلۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ئەجەبلەنمە، مەن بۇ شەھەرنىڭ ھاكىمى بولىمەن، پات - پاتلا پۇقراچە ياسىنىپ ئەھۋال تەكشۈرىمەن. سەن ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنى ماڭا تاپشۇرۇپ، ئۆيۈڭگە خاتىرجەم كېتىۋەر. ئېشىكىڭ چوقۇم بىر - ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە تېپىلىدۇ. مەن ئۇنى ياساۋۇللاردىن ئەۋەتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

ھاكىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان دېھقان ئۇنىڭدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ. دېھقاننىڭ ئېشىكى راستىنلا تېپىلىپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئۇنى ئۆزىنىڭ ئېشىكىگە تېگىشىۋالغانىكەن. قېنى، ھاكىم ئېشەكنى قانداق تاپتى؟

موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى

بۇرۇنقى زاماندا بىر موللام بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاتىسىدىن بىر دانە مەرۋايىت مىراس قالغانىكەن، بۇ مەرۋايىتقا كۆر-گەنلا كىشىنىڭ زوقى كېلىدىكەن. موللام مەرۋايىتنى بىر كىچىك ساندۇقتا ساقلايدىكەن، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ساندۇقنى ئېچىپ مەرۋايىتنى بىر كۆرىدىكەن. بىر كۈنى موللام ئادىتى بويىچە مەرۋايىتنى كۆرمەكچى بولۇپ ساندۇقنى ئاچسا، مەرۋايىت يوق تۇرغۇدەك. موللام ئۆز ئۆيىدە ئوقۇتۇۋاتقان تالىپلاردىن گۇمانلىنىپتۇ، لېكىن ئۇن نەچچە تالىپنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئالغانلىقىنى بىلمەك ئوڭاي ئەمەس-دە. قانداق قىلىش كېرەك؟ موللام ئويلا-ئويلا، ئاخىر بىر ئامال تېپىپتۇ. ئۇ ئوغۇللىرىنى ۋە تالىپلىرىنى بىر يەرگە يىغىپ دەپتۇ:

— ئۆيىمىزدىكى مەرۋايىتنىڭ يوقالغانلىقى مەلۇم بولدى. مەرۋايىت يوقالغان بىلەن، ئۆيىمىزدە ئوغرى تۇتىدىغان بىر كوزا بار، بۇ كوزىنى ھەممىڭلار نۆۋەت بىلەن

تۇتۇپ باقىسىلەر، مەرۋايىتنى كىم ئوغرىلىغان بولسا، شۇنىڭ قولى كوزىغا چاپلىشىپ قالىدۇ، — دەپتۇ ـ دە، بىر كوزىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

موللامنىڭ ئوغۇللىرى ۋە تالىپلار نۆۋەت بىلەن كوزد-نى تۇتۇپتۇ، ئەمما ھېچكىمنىڭ قولى كوزىغا چاپلاشماپتۇ. موللام ھەممىسىنىڭ قولىغا قاراپ چىقىپ، ئاردىن بىرىگە:

— مەرۋايىتنى سەن ئوغرىلاپسەن، — دەپ ئۇنى باغلاشقا بۇيرۇپتۇ، ئوغرىمۇ ئىقرار قىپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭلار، موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى؟

دانشمەن نېمە دېدى

بۇرۇن ئۈچ مەرگەن ئوۋغا چىقىپ بىر ـ بىرىنى سىنىشىپتۇ. ئۇلار ئوقيا ئېتىشىۋاتقاندا، ئۇچقۇر ئات مىنگەن بىر يولۇچى ئادەم كەپتۇ. ئاتقا مەرگەنلەرنىڭ كۆزى چۈشۈپ:

— تۇلپارىڭىزنى سېتىپ بەرسىڭىز؟ — دېيىشىپتۇ. يولۇچى ئۇلارغا:

— تۇلپارىمنى ساتمايمەن، لېكىن ئۈچىڭلارغا ئۈچ خىل يانىڭ ئوقىدىن بىرقانچە تالدىن بېرىمەن، كىمنىڭ نىشانغا تەگمىگەن ئوقى كۆپ بولسا، ئېتىم شۇنىڭ بولىدۇ. ئەمما، شەرت شۇكى، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن پۈتۈن ماھارىتىڭلارنى ئىشقا سالىسىلەر، — دەپتۇ.

ئۈچ مەرگەن ماقۇل بوپتۇ. يولۇچى ئۇلارنىڭ بىرىنچىسىگە ئاق، ئىككىنچىسىگە قىزىل، ئۈچىنچى مەرگەنگە قارا ئوقلارنى بېرىپ، نىشانغا بىر دانە تاۋۇزنى قويۇپ:

— ئوقنى ئېتىڭلار ! — دەپتۇ.

مەرگەنلەر تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈش مەقسىتىدە ئوقنى نىشاندىن باشقا تەرەپلەرگە ئېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يېنىغا بىر دانىشمەن كېلىپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ — دەپتۇ. ئۈچ مەرگەن بولغان ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دانىشمەن بۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

— مۇنداق قىلساڭلار، ئاتنى ئالالمايسىلەر. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق قىلساڭلار بولىدۇ، — دەپتۇ.

ئېيتىڭلارچۇ، دانىشمەن زادى نېمە دېدى؟

بەش نان

بىللە سەپەرگە چىققان دېهقان بىلەن سودىگەر يولدا بىر دەرەخ سايىسىدە ئولتۇرۇپ نان يېيىشمەكچى بوپتۇ ـ دە، دېهقان ئۈچ نان، سودىگەر ئىككى نان چىقىرىپتۇ. بۇ چاغدا ئوزۇقلۇق ئالماي يولغا چىققان بىر ناتونۇش كىشى كېلىپ، ئۇلاردىن بىرئاز نان بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دېهقان بىلەن سودىگەر ماقۇل بوپتۇ، بۇ ئۈچ كىشى بەش ناننى بىللە يەپتۇ. نان يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، ناتونۇش ئادەم بەش تەڭگە چىقىرىپ:

— ئاق كۆڭۈل بۇرادەرلەر، بۇنى ئېلىپ قويۇڭلار، بۇ مېنىڭ ئازراق بولسىمۇ كۆڭلۈم! — دەپتۇ. ناتونۇش ئادەم كېتىپتۇ. دېهقان سودىگەرگە:

— بۇرادەر، مەن ئۈچ نېنىم ئۈچۈن ئۈچ تەڭگە ئالاي، سەن ئىككى نېنىڭ ئۈچۈن ئىككى تەڭگە ئال، — دەپتۇ. سودىگەر بۇنىڭغا قوشۇلماي:

— ناننى تەڭ يېدۇق، پۇلنىمۇ تەڭ بۆلۈشەيلى! —

دەپتۇ. ئىككىيلەن تالىشا ـ تالىشا، بىر پىكىرگە كېلەل-
مەپتۇ. ئاخىر يولدا كېتىۋاتقان بىر يولۇچى بوۋاينى بۇ
ئىشنى لىللا بىر تەرەپ قىلىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.
يولۇچى بوۋاي بۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:
— دېھقان بۇرادەر تۆت تەڭگە ئېلىشى، سودىگەر بۇرا-
دەر بىر تەڭگىلا ئېلىشى كېرەك. مۇشۇنداق بولسا، تازا
مۇۋاپىق بولغان بولىدۇ ! — دەپتۇ. سودىگەرمۇ بۇنىڭغا
قايىل بوپتۇ.

يولۇچى بوۋاينىڭ تەقسىماتى ئادىل بولدىمۇ، يوق؟

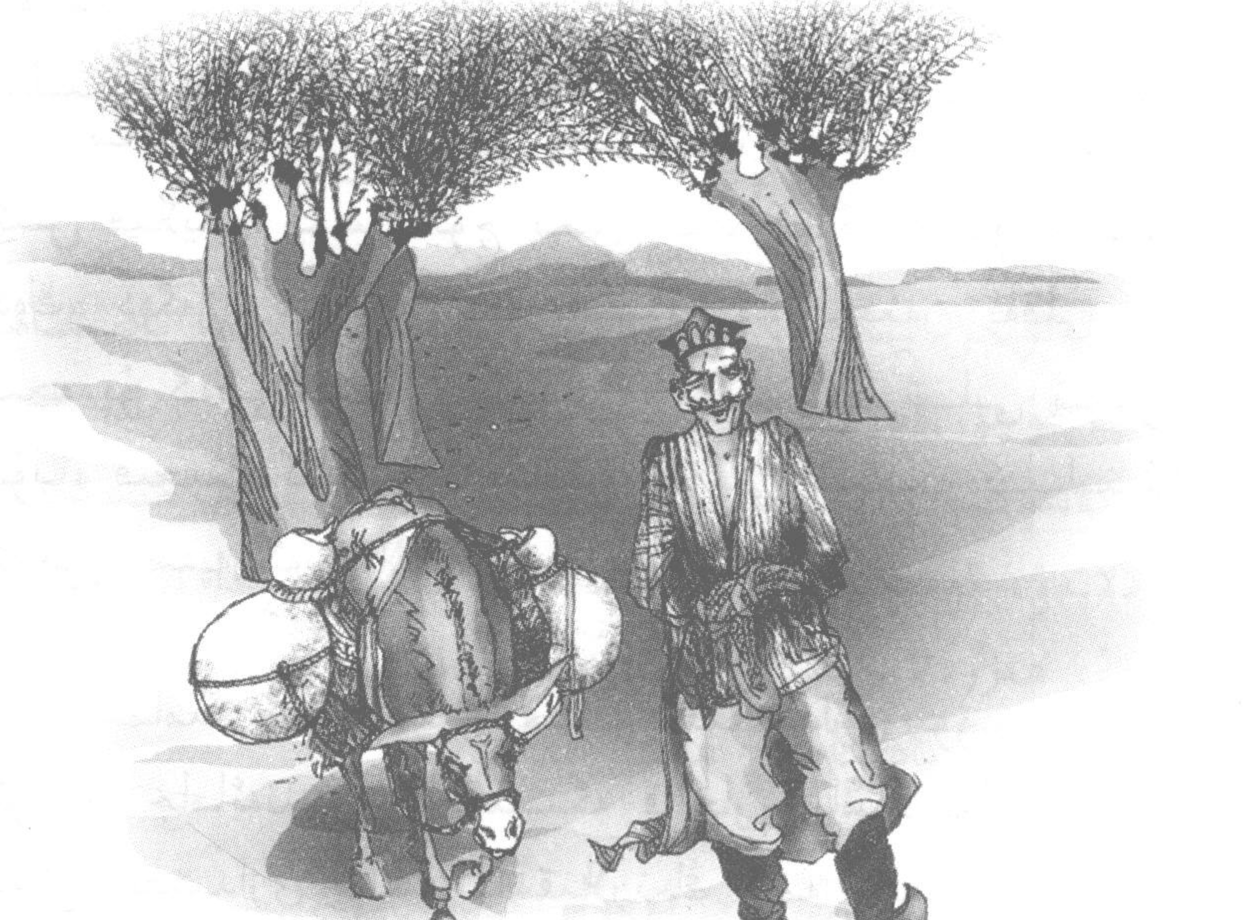

تېپشىماقلىق چۆچەكلەرنىڭ جاۋابلىرى

ۋەزىر قىزىنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە، قويلارنى بازارغا ئاپىرىپ قىرقىپ يۇڭىنىلا ساتقان، كەچقۇرۇن ئۇ قويلارنى قايتۇرۇپ كەلگەن ۋە يۇڭ ساتقان پۇلنى پادىشاھقا تاپشۇرغان.

سارايۋەننىڭ نەۋرىسى: «بىز خەت ـ توختام بويىچە ئىش قىلايلى، پۇلنى ئۈچ كىشى تەڭ كەلگەندە تۆلەيمەن دەڭ» دېگەن. سارايۋەن نەۋرىسىنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە بۇ گەپنى قىلغان. ئىككى سودىگەرنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، قېچىپ كەتكەن ھىلقى بىرىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلانغان.

ئىمامدا باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن جامائەتنىڭ كۈلكىسىگە قالغان. باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى بولسا، باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر، ھامان جامائەتنىڭ ئالدىدا مېڭىۋېرەتتى، كۈلكى-

گىمۇ قالمايتتى.

قىزنىڭ ئاپىسى بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسىنىڭ ئاپىسى بىر تۇغقان، قىز بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسى بىر نەۋرە تۇغ-قان بولىدۇ، ئوغۇل بولسا، قىزنىڭ نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئوغ-لى بولىدۇ.

ھەقىقەتەن ئېيىق ئالدىنىپ قالغان، چۈنكى تۈلكە ئۆ-زىنىڭ ئىككى باش سەۋزىسى بەدىلىگە بىر قاچا شورپا ئىچتى، دېمەك قازانغا قوشقان سەۋزىسىنى ئۆزى يەپ بول-دى. قاقىر ئىچكەن بىر قاچا شورپا بەدىلىگە كەلگەن ئالتە دانە بېلىق ئەلۋەتتە ئېيىقنىڭ بولۇشقا تېگىشلىك، بۇنىڭدا تۈلكىنىڭ ھەققى يوق ئىدى. ئېيىق ھېسابنى توغرا قىل-ماي، تەبىئىي ھالدا تۈلكىگە ئالدىنىپ قالدى.

ئوتۇنچى يىگىت: «يوق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ «نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سورىغاندا، ئوتۇنچى يىگىت: «پادىشاھ-نى بۆشۈكتە ياتقان بالىسى ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ ئىشقا سالالايدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم ئەيمىنىپ ئىشقا بۇيرۇيال-مايدۇ. ھەزرەتلىرىنىڭ بالىسى بولمىغاندىكىن، مەن يوق دېدىم» دەپ پادىشاھنى قايىل قىپتۇ.

مۆتىۋەر كىشى ئۈچ ئوغۇلنىڭ ھەرقايسىسى گۆھەرنى ئۆز ئۆيىدە بىر كېچە - كۈندۈزدىن ساقلاشنى، مۇشۇنداق

نۆۋەتلىشىپ ئايلاندۇرۇپ ساقلاشنى ئۆمۈرۋايەت داۋاملاشتۇ-رۇشنى، مۇشۇنداق بولغاندا، ئاكا - ئۇكىلارمۇ بىر - بىرى بىلەن كۆن ئاتلاپ دېگۈدەك كۆرۈشۈپ تۇرالايدىغانلىقىنى ئېيتقان. شۇنىڭ بىلەن بۇ چارە ئەۋلادتىن ئەۋلادقا قې-لىپ، گۆھەر يىتمىگەن ۋە خاسىيىتىنى يوقاتمىغان.

ئوغرى چۈش كۆرگەن. ئۇ ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قور-قۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەن.

تۆگىچى بوۋاي تۆگە يەيدىغان تۆگىنى مىنىۋالىدۇ، تو-قۇم يەيدىغان تۆگىنى ئۇنىڭ كەينىگە چاتىدۇ، توقۇم تۆ-گىچىنىڭ ئاستىدا بولغانلىقتىن، كەينىدىكى تۆگە يېيەل-مەيدۇ، ئادەم يەيدىغان تۆگىنى ئەڭ كەينىگە چاتىدۇ.

ئايالنى قاراقچى ئالسا توغرا بولىدۇ. ئوغرىنىڭ ھۇنى-رىگە قارىغاندا قاراقچىنىڭ كۆرسەتكەن ھۇنىرى ئۈستۈن، چۈنكى قاراقچى يۈرەكلىك ھالدا پادىشاھقا ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالىغان.

تۈردى ماقۇل قىزلارنى گەپكە سېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەر-لىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن مىجەزىنى بىلگەن ۋە بۇنى مۇشۇك، ئىت، توشقانلارنىڭ ئالاھىدىلىكى بىلەن سې-

لىشتۇرۇپ، بىرىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ مۇشۇك، ئىككىنچى بولۇپ گەپ قىلغاننىڭ ئىت، ئەڭ ئاخىردا گەپ قىلغاننىڭ توشقاندىن ئۆزگەرگەنلىكىنى، ئۈچىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان.

هاكىم هېلىقى قوتۇر ئېشەكنى بىر كېچە - كۈندۈز ئاچ قويىدۇ، ئەتىسى ئېشەكنى قويۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىغا پايلاقچى سېلىپ قويىدۇ. ئاچ قالغان ئېشەك ئۆزىگە يەم بېرىپ ئۆگەتكەن ئىگىسىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئوغرى تۇتۇلۇپ، ئېشەك ئىگىسىگە قايتۇرۇلىدۇ.

موللام كوزىغا قازاننىڭ كۈيىسىنى سۈركەپ قويغان. ئوغرى قولىنىڭ چاپلىشىپ قېلىشىدىن قورقۇپ كوزىنى تۇتمىغان. كوزىنى تۇتقانلارنىڭ قولىغا كۈيە يۇقۇپ قالغان، پەقەت ئوغرىنىڭ قولىغىلا هېچنېمە يۇقمىغان. مانا شۇنىڭغا قاراپ موللام ئوغرىنى تېپىۋالغان.

ئۇلارغا ئوقلىرىنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ نىشانغا ئېتىش هەققىدە مەسلىهەت بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۈتۈن ماهارىتىنى ئىشقا سېلىپ، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن ئاتىدۇ.

ئۇلار بەش ناننىڭ هەربىرىنى چوڭ - كىچىكلىكى

ئوخشاش ئۈچ پارچىگە بۆلگەن. بۇنداق بولغاندا دېھقاننىڭ توققۇز پارچە، سودىگەرنىڭ ئالتە پارچە، جەمئىي ئون بەش پارچە بولىدۇ. ئۈچ ئادەمنىڭ ھەربىرى بەش پارچىدىن يەي-دۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ناتونۇش يولۇچىغا دېھقان تۆت پارچە، سودىگەر بولسا بىر پارچە نان بەرگەن بولىدۇ. بۇنداق بولغاندا دېھقان تۆت تەڭگە، سودىگەر بىر تەڭگە ئېلىشى كېرەك. دېمەك، يولۇچى بوۋاينىڭ تەقسىما-تى ناھايىتى ئادىل بولغان.

تاۋۇس ئەللىيىن

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، ئۆتكەن زاماندا بىر جاڭگالدا تۈرلۈك ھايۋانلار، رەڭمۇرەڭ، خىلمۇخىل قۇشلار ئىناق، خۇشال - خۇرام ياشايدىكەن، ئۇلارغا يولۋاس شاھلىق قىلىدىكەن.

كۈنلەردىن كۈن ئۆتۈپتۇ. بىر ئېيىق جاڭگالدىكى جامائەتتىن ئۆزگىچە بولۇپ قاپتۇ. ئۇ تويتىن بۆلۈنۈپ، ئۆزى يالغۇز ئوۋ ئوۋلاپ، سەيلە - تاماشا قىلىدىكەن. كۆپ ئۆتمەي ئېيىق شۇ ئەتراپتىكى كىچىكرەك بىر مەھەللىگە ئۆگىنىپ قاپتۇ، كېچىلىرى بېرىپ كىشىلەرنىڭ قوتانلىرىدىن قوي - قوزا، غاز - ئۆردەكلەرنى ئوغرىلايدىكەن، تاپالمىسا، كوچىلاردىكى ئاشقان - تاشقان سۆڭەكلەرنى تېپىپ غاجىلايدىكەن. ئېيىقۋاي بۇ ئىشنى تاپقىنىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ، كۆرەڭلەپ، ئۆزىنى ئەقىللىق، باشقىلارنى دۆت چاغلاپتۇ.

بىر كۈنى كېچىدە ئېيىقۋاي ئۆگەنگەن ئادىتى بويىچە مەھەللىگە كەپتۇ ۋە ئايلىنىپ يۈرۈپ يېگۈدەك بىرەر نەر-

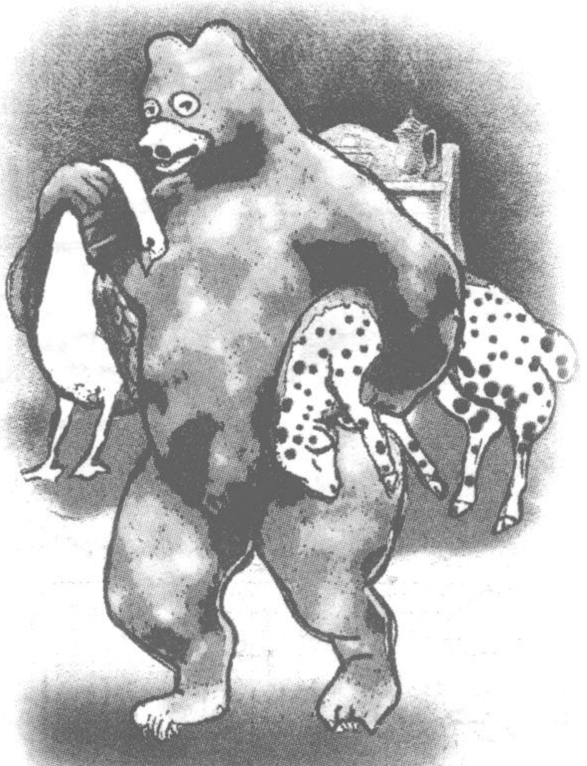

سە تاپالماپتۇ. ئاخىر مە-
ھەللىنىڭ چېتىدىكى بىر
كونا ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ
قاپتۇ، ئۆينىڭ ئىشىكى
ئوچۇق ئىكەن. ئۆي ئىگى-
لىرى تاقاشنى ئۇنتۇپ قال-
غانمۇ ياكى باشقا سەۋەبمۇ،
ئەيتاۋۇر، ئېيىقۋاينىڭ بۇ-
نىڭ بىلەن ئىشى بولماپتۇ.
«نېمىدېگەن ياخشى، —
دەپ ئويلاپتۇ ئېيىقۋاي، — ئەمدى قورساقنى تازا ئوبدان
تويغۇزىدىغان بولدۇم». ئۇ مانا شۇنداق خىيال بىلەن بىر
بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئوچۇق ئىشىكتىن ئۆي ئىچىگە
كىرىپتۇ. قارىسا، ئۆي ئىچىدە يوغان - يوغان ياغاچ
كۇپلەر تۇرغۇدەك. ئېيىقۋاي تېخىمۇ خۇشال بولۇپ، كۇپكە
ئېڭىشىپ ئىچىدىكى نەرسىنى تېتىپ كۆرمەكچى بولغاندا،
تۇيۇقسىز پۇتى بىرنەرسىگە تېگىپ كېتىپ، جاراڭلىغان
سادا چىقىپتۇ، بۇنىڭدىن ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەن ئې-
يىقۋاي مەڭدەپ كېتىپ كۇپكە موللاق ئېتىپ چۈشۈپتۇ،
قارىسا، كۇپ ئىچىدە لىقمۇلىق سۇ تۇرغۇدەك. ئۇ كۇپتىن
ئاران چىقىپ، سەكرەپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، تەڭپۇڭلۇ-
قىنى يوقىتىپ، يېنىدىكى ئىككىنچى كۇپكە چۈشۈپ كېتىپ-
تۇ. شۇنداق قىلىپ، ئېيىقۋاي قاتار تىزىلغان ئون بەش -

يىگىرمىدەك كۆپكە بىر قېتىمدىن چۈشۈپ چىقىپتۇ، ئا-
خىر مىڭ بالادا كۆپلەردىن قۇتۇلۇپ چىقىپتۇ - دە، بەدەن-
لىرى چۆپ - سۇزمە ھۆل بولۇپ، غال - غال تىترىگەن
ھالدا مەھەللىنىڭ چېتىدىكى چاتقالنىڭ تۈۋىدە ئاچ پېتى
ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسا، كۈن ئېچىلىپ، چۈش بولاي
دەپ قالغانىكەن. ئېيىقۋاي بەدەنلىرىگە قاراپ ھەيران قاپ-
تۇ، چۈنكى، تۈكلىرى كۈن نۇرىدا يەتمىش خىل پارقىراپ،
تېرىسى غەلىتە بىر تۈسكە كىرىپ قالغانىكەن. ئۇ قانچە
باش قاتۇرسىمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەپتۇ، ئەسلىدە ھېلى-
قى ئۆي بىر بوياقچىنىڭ ئۆيى بولۇپ، ئۆزى چۈشۈپ كەت-
كەن كۆپلەر بوياق چىلانغان كۆپلەر ئىكەنلىكى خىيالىغى-
مۇ كەلمەپتۇ. ئېيىق ئويلاپ - ئويلاپ، ئۆزىدىكى بۇنداق
ئۆزگىرىشتىن ناھايىتى خۇشال
بوپتۇ ۋە كاللىسىغا بىر ھىيلە
كەپتۇ: ئەمدى مېنىڭ ئەسلىمنى
ھېچكىم بىلەلمەيدۇ، جاڭگالغا
قايتىپ بارسام، ھەممە ھايۋانلار
چوقۇم مەندىن قورقىدۇ، جاڭ-
گالدىكىلەر ئەزەلدىن مېنى
كۆزگە ئىلمايتتى، يولۋاس،
شىر، يىلپىز دېگەنلىرى مېنى
دەپسەندە قىلغانىدى، ئەمدى

ئۇلارنى راسا قورقۇتۇپ، ئەخمەق قىلىپ، جاڭگالنى سوراپ يېمەيمەنمۇ. ئۇنىڭ خىيالى ئۆزىگە قالتىس يېقىپ كېتىپ، ئۆزىگە «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن نامنى قويۇپ، كۆرەڭلىگەن هالدا جاڭگالغا جۆنەپتۇ.

يولۋاس پادىشاھ، شىر ۋەزىر ۋە باشقا جاڭگال ئەھلى ئۆزلىرىنىڭ ئىناق يۇرتلىرىنىڭ تىنچ - ئامانلىقىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن ئەتراپلارغا ساقچىلار قويۇشقاندىكەن، بۇ ساقچىلار ئېيىقۋاينى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە قورقۇپ كېتىپتۇ، چۈنكى ئۇلار بۇنداق يەتمىش خىل رەڭدە پارقىرايدىغان ھەيۋەتلىك مەخلۇقنى زادى كۆرمىگەندىكەن. ئۇلار دەرھال بۇ ئىشتىن يولۋاس، شىر باشلىق جاڭگال ئەھلىنى خەۋەردار قىپتۇ. جاڭگال ئەھلىنىڭ تىنچلىقى ۋە خاتىرجەملىكى بۇزۇلۇپتۇ، كۆڭۈللىرىگە پاراكەندىچىلىك ھەم ۋەھىمە چۈشۈپتۇ، «بىز بىلمەيدىغان بۇ مەخلۇق يامان نەرسە بولسا كېرەك، ئېھتىيات قىلغان تۈزۈك، ئۇنى ئىززەت بىلەن كۈتۈۋالايلى» دېيىشىپتۇ. ئاندىن يولۋاس پادىشاھ ھېلىقى مەخلۇقنى جاڭگالغا مېھماندارچىلىققا تەكلىپ قىلىشقا باقاۋۇللارنى بۇيرۇپتۇ. باقاۋۇللار دەرھال ئېيىققا بۇ تەكلىپنى يەتكۈزۈپتۇ. ئېيىقۋاي كۆرەڭلەپ، ئالچاڭلاپ، گويا خۇشياقمىغان قىياپەتتە جاڭگالغا يول ئاپتۇ. ئىككى تەرەپتە تىزىلىپ قارشى ئېلىۋاتقان جاڭگال ئەھلىگە ئۇ كۆز قىرىنىمۇ سالماي، غادايغان پېتى ئۇدۇل مېڭىپ، يولۋاس پادىشاھ ئولتۇرىدىغان تەختتە ئولتۇرۇۋاپ-

تۇ. بۇ ئىشقا شىر، يىلپىز باشلىق مۆتىۋەرلەر ھەيران بو-لۇشۇپ، بىر- بىرىگە قارىشىپ قويۇشۇپتۇ، لېكىن بىر-نەرسە دېيەلمەپتۇ. يولۋاسمۇ خاپىلىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ گەپ قىلماپتۇ. جاڭگال ئەھلى «مېھمان»نىڭ ئاجايىپ رەڭگارەڭ تاۋلىنىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك تۇرقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ زادى قايسى نەسەب، قايسى جىنسقا مەنسۇپ ھايۋان ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، ئەتىسى ئاران ئۇنىڭ نامىنى سوراشقا پېتىد-نىپتۇ.

— نامىم «تاۋۇس ئەللەيىن» بولىدۇ. ئەللەيىنلەر جىنسى ھايۋانلار دۇنياسىدا كەم ئۇچرايدىغان ئەڭ ئالىي جىنستۇر! — دەپتۇ ئېيىق كۆرەڭلەپ.

شۇنىڭدىن باشلاپ «تاۋۇس ئەللەيىن» جاڭگالغا خوجا-يىن بوپتۇ، نەتىجىدە جاڭگالنىڭ بۇرۇنقى خاتىرجەملىكى تۈگەپ، پىتنە - پاسات، جېدەل - غوۋغا ئاۋۇپتۇ، چۈنكى «تاۋۇس ئەللەيىن» جاڭگالدىكىلەرنى دائىم گىژ - گىژگە سالىدىكەن. ئۇنىڭ بۇ خۇلقى شىر، يىلپىز باشلىق مۆتىد-ۋەرلەرگە ياقماپتۇ ۋە دىللىرىدا ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك كۈچەد-يىپتۇ. جاڭگالدىكى باشقا ھايۋانلارمۇ «تاۋۇس ئەللەيىن» كەلگەندىن باشلاپ ئۆزلىرىنىڭ ئىناقلىقى يوقالغانلىقى، پىتد-نە - پاسات كۆپىيىپ، جېدەل - ماجىرانىڭ ئاۋۇغانلىقىنى سېزىشكە باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، «تاۋۇس ئەللەيىن» ھەممىنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈشكە باشلاپتۇ. ۋاقىت ئۆتد-كەنسېرى «تاۋۇس ئەللەيىن» ھەددىدىن ئېشىۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ

خورلۇقلىرىغا چىدىمىغان مويسىپىتلەردىن بىرقانچىسى شىر، يىلپىزلارنى ۋەكىل قىلىپ، يولۋاس پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرگۈزۈپتۇ.

ــ پادىشاھىئالەم، ــ دەپتۇ ئۇلار، ــ ئەسلىدە بىز ناھايىتى ئىناق، تىنچ ياشاپ كەلگەنىدۇق، بۇ «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن نەرسە كېلىپلا ئىشلار باشقىچە بولۇپ كەتتى، تىنچلىق بۇزۇلۇپ، جېدەل - غوۋغا كۆپەيدى، ئۇ ھېچقايسىمىزنى كۆزگە ئىلماي، ھەممىمىزنى خورلىدى. ھەممە «تاۋۇس ئەللەيىن»دىن بىزار، لېكىن گەپ قىلالمايۋاتىدۇ. «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن زادى قانداق نەرسە؟ قايسى نەسلدىن؟ نېمە مۇددىئاسى بار؟ قانداق كارامىتى بار؟ بىز تەكشۈرۈپ كۆرمەيلا، يەتمىش خىل پارقىرايدىغان رەڭگىدىن قورقۇپ، ئۇنى بېشىمىزغا چىقىرىپ قويدۇق. بۇنىڭغا بىرەر چارە قىلمىساق بولمايدۇ، ــ دەپتۇ. «تاۋۇس ئەللەيىن»نى جاڭگالغا تەكلىپ قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، قانداق چارە قىلىشنى ئويلىنىپ يۈرگەن يولۋاس پادىشاھقا بۇ مەسلىھەت ناھايىتى ماقۇل كەپتۇ. ئاخىر ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى، پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن پۈتۈن جاڭگال ئەھلى يىغىلىپ چوڭ مەرىكە ئۇيۇشتۇرىدىغان، بۇ مەرىكىدە بارلىق ھايۋانلار ئۆز خىلى بويىچە ئايرىلىپ، ئۆزىگە خاس ھۈنەر، ئويۇن كۆرسىتىدىغان، قايسىسى ياخشى ھۈنەر، ئويۇن كۆرسەتسە مۇكاپات ئالىدىغان توختام بوپتۇ.

بۇيرۇق چىقىرىلىپ، پۈتۈن جاڭگال ئەھلى يىغىلىپ

مەرىكە باشلىنىپتۇ. مەرىكە شۇنداق قىزىپ كېتىپتۇكى، بارلىق ھايۋانلار ۋە قۇشلار ئۆز خىللىرى قاتارىدا ئۆزىگە خاس ئويۇنلىرىنى ئويناپ، جاڭگالنى زىلزىلىگە كەلتۇرۇپ-تۇ. شىر، يىلپىز، ھەتتا يولۋاس پادىشاھمۇ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، ئۆز تىپلىرىغا قوشۇلۇپ ئويناپ كېتىپتۇ. «تاۋۇس ئەللەيىن» چوكچىلىق قىلىپ، چاندۇرماي ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئېيىقلار تويى ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىش-كە باشلىغاندا، «تاۋۇس ئەللەيىن» ئۆزىنى تۇتالماي، دەرھال ئېيىقلار تويىغا قوشۇلۇپ، ھەۋەس بىلەن ئېيىقلارچە ئويناپ كېتىپتۇ.

كۆپچىلىك، «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن ئەسلى بىر ئې-يىق ئىكەنغۇ ! دەپ، ئۇنىڭ ئالدامچىلىقىدىن قاتتىق غە-زەپلىنىپ، چۇقان - سۈرەنلەر بىلەن ئۇنىڭغا تاشلىنىپتۇ. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي «تاۋۇس ئەللەيىن»نىڭ رەڭگارەڭ تۈك-لىرى تامام يۇلۇنۇپ، بەدەنلىرى تىتما - تىتما بولۇپ، ئاخىرەتكە سەپەر قىپتۇ.

جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋانلار بۇ ئاپەتنى يوقاتقىنىغا ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ. ئۇلار يېڭىۋاشتىن تىنچ ۋە ئىناق ياشاشقا باشلاپتۇ.

Document generated by Anna's Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "NDAyMDk4OTIuemlw",
"filename_decoded": "40209892.zip",
"filesize": 27735790,
"md5": "2f80e3cbd22eade8474717bd9ae0e168",
"header_md5": "253a69361d515166dc1e39f0aadd11df",
"sha1": "e9604ae2d2c9b52c39f5cfbe97a0feeccd835d1c",
"sha256": "6ee8d9555af3d02879a4c2c4797dc39d140768595ca531c3cecd8b139144e72d",
"crc32": 3629131029,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 29485843,
"pdg_dir_name":
"\u251c\u00bd\u2514\u00a1\u2558\u2321\u251c\u2524\u2564\u2219\u2552\u2565\u2561\u255c\u2568\u00ed\u2550\u2561\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40209892",
"pdg_main_pages_found": 71,
"pdg_main_pages_max": 71,
"total_pages": 80,
"total_pixels": 313629840,
"pdf_generation_missing_pages": false
}